Metodički pristupi književnom djelu Antuna Gustava Matoša

Pištelek, Igor

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:677037

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i književnosti

Igor Pištelek

Metodički pristupi književnom djelu Antuna Gustava Matoša

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Jakov Sabljić

Osijek, 2013.

Sažetak: Nakon detaljnog uvida u stvaralaštvo i izričaj Antuna Gustava Matoša u radu se proučavaju načini na koje se njemu i njegovom književnom opusu pristupa u nastavi. Istražuje se kakve mogućnosti pruža metodička literatura kada je o Matošu riječ, koliko se njegovih djela nalazi u čitankama za osnovne i srednje škole i kako im se u tim čitankama pristupa u interpretaciji te se promatra zastupljenost i izbor djela u nastavnom programu za osnovne i srednje škole. Također, promatra se i metodički pristup na primjerima iz nastave. U posljednjem dijelu rada donose se tri prijedloga nastavnih sati s novim djelima Matoša koja još nisu uključena u nastavu uz ukratko opisane dodatne mogućnosti za još nastavnih sati.

Ključne riječi: Antun Gustav Matoš, nastava, program, učenici, metodika, mogućnosti, inovacije

SADRŽAJ

1. Uvod 3
2. Lik i djelo Antuna Gustava Matoša 4
3. Matoš u školstvu danas 12
   - 3.1 U udžbenicima 12
   - 3.2 U metodičkoj literaturi 16
   - 3.3 U programu i praksi 20
   - 3.4 Primjer sata iz nastavne prakse 25
   - 3.5 Anketa 29
4. Prijedlozi novih nastavnih sati 32
   - 4.1 „Zeleni demon“ 32
   - 4.2 „Moć štampe“ 35
   - 4.3 Posljednja tri soneta („Napast“, „Prkos“, „Notturno“) 37
   - 4.4 Dodatne zamisli 40
5. Zaključak 43
6. Literatura 45
7. Internetski izvori 47

1. Uvod

Hrvatski se jezik više nego bilo koji drugi predmet u nastavnom programu osnovnih i srednjih škola hrvatskog obrazovnog sustava suočava s problemima preopterećenja, opširnosti i prevelike zahtjevnosti za učenike. Ti se problemi poglavito odnose na književnost. Predavači Hrvatskog jezika u srednjim školama moraju obraditi i hrvatsku i svjetsku povijest književnosti s vrlo širokim opsegom u oba područja. Opširnost tih područja postavlja velike zahtjeve predavačima, a gotovo nemoguće učenicima. Čak se i na fakultetima može susresti problem obrade književnosti za studente Hrvatskog jezika i književnosti gdje se preopširnost ponekad rješava na najgori mogući način, potpunim izbacivanjem čitavih razdoblja književnosti iz studijskog programa.

Posljednjih godina radi se na rasterećenju programa smanjenjem opsega obrađenog sadržaja u književnosti. Pri tome se javlja velika opasnost da velika imena, kako svjetske tako i hrvatske književnosti, ostanu zakinuta i zapostavljena. Čak i s trenutačno pretjerano opširnim programom mnogi pisci nisu dobili svoje mjesto u nastavi, a neki velikani već su tada zakinuti za često vrlo značajan dio svojeg stvaralaštva. Među velikanima koji još uvijek, srećom, većinom ostaju netaknuti jest i Antun Gustav Matoš, književnik čije se značenje za hrvatsku književnost nikada ne može dovoljno naglasiti, književnik koji je Hrvatsku uspješno spasio od kulturne izoliranosti spojivši je svojim djelima s modernom Europom, poglavito Parizom, te čije se ime smatra sinonimom za jedno čitavo razdoblje u hrvatskoj književnosti.

Poglavlja koja slijede pokušat će prikazati način na koji se Matošu pristupa u današnjoj nastavi i koliko je on zastupljen s obzirom na njegovo značenje i bogatstvo stvaralaštva. Pokušat će se uočiti mogućnosti koje se otvaraju za pojedine inovacije u metodičkim pristupima njegovim djelima i mogućnosti obrade nekih novih djela koja do sada nisu viđena u nastavnom programu. Poznato je kako nastavni program dugi niz godina nije doživio značajne promjene. U vrijeme kada se nastavni programi i školstvo uopće počinje mijenjati potrebno je istražiti sve mogućnosti koje se pružaju profesorima kako bi se osigurala kvalitetna nastava i kako bi se u konačnici učenike približilo piscima na nastavi književnosti.

2. Lik i djelo Antuna Gustava Matoša[1]

Književna djela Antuna Gustava Matoša uvijek su bila odraz stvarnog pjesnikovog života, njegovih nedaća (kojih je bilo mnogo), svjetonazora, doživljaja, sudbine i ljudi s kojima se susretao. Čak je i najfantastičnija i nadrealna poema *Mora* zapravo odraz tadašnjeg (ali u velikoj mjeri i današnjeg) svijeta, njegove kaotičnosti i rasula. Da bi se u potpunosti razumjela motivacija i ideje njegovih djela potrebno je upoznati okolnosti pod kojima je živio i duh vremena u kojem je stvarao.

Matošev životni put počinje 13. lipnja 1873. u Tovarniku. Bio je prvo dijete u učiteljskoj obitelji Augusta Matoša. Njegov život kasnije će biti obilježen putovanjima i mijenjanjem mjesta boravka, a to je počelo vrlo rano – u rujnu 1875. obitelj Matoš seli u Zagreb. U Zagrebu Matoš pohađa pučku školu i gimnaziju. Gimnaziju ne uspijeva završiti pa se upisuje na veterinarski institut u Beču, ali ni tamo već na početku studija ne uspijeva položiti sve kolokvije zbog bolesti. Od 1887. uči svirati violončelo u čemu se s vremenom izvještio toliko da je u kasnijim putovanjima po Europi na taj način uspijevao zarađivati nešto novca za preživljavanje. Godine 1893. stupa u vojnu službu, ali u ljeto 1894. dezertira, kako sam kaže: „Bez ikakvog spoljašnjeg razloga.“ (Matoš, 2004:291), i bježi u Srbiju, biva uhvaćen i zatvoren u tom pokušaju, ali iz zatvora konačno uspijeva pobjeći u Beograd gdje se nastanjuje do 1898. i živi od sviranja violončela i književnog rada te počinje živjeti kao boem. Objavivši negativnu kritiku o *Hajduku Stanku*, romanu srpskog pisca i svojeg dobrog prijatelja Janka Veselinovića, Matoš uzburkava duhove u srpskoj javnosti te se suočava s rastućim neprijateljstvom kulturnih krugova. U jednoj od njegovih bilježnica zapisano je među ostalim komentarima vezanih uz taj roman i ovo: „Janko se u Stanku kanda ispucao“ i „Katkada je dobro vježbati se u ustrpljivosti. 'HS' je vanredno sredstvo!“(Matoš, 2003a:309) Zbog tih događaja više nije u mogućnosti raditi u Beogradu niti kao književnik niti kao glazbenik pa se odlučuje na odlazak. Tim događajem počinju Matoševa putovanja na zapad Europe. Preko Budimpešte dospijeva u Beč, a zatim u München gdje boravi oko mjesec dana. Iz Münchena odlazi u Ženevu. Glavni urednik sarajevskog časopisa *Nada*, Kosta Hörmann, Matošu je pomogao tijekom teškog razdoblja u Beogradu, a pomaže mu i kada Matoš 1899. iz Ženeve dolazi u Pariz (te godine odbijena mu je i molba za pomilovanje) te ga materijalno potpomaže.

Matošev dolazak u Pariz prekretnica je njegovog života. Došavši u kulturnu prijestolnicu Europe, Matoš stupa u intenzivan kontakt s modernom Europom što će izvršiti golem utjecaj na njegovo

[1] Biografski podaci preuzeti iz bibliografskih jedinica pod rednim brojevima 20, 21, 22, 24, 25, 27.

stvaralaštvo, obrazovanje i svjetonazor. Boravak u Parizu stvorio je od njega najobrazovanijeg i kulturno najsvestranijeg hrvatskog književnika svojeg vremena, ali i za stoljeće koje će uslijediti. Utisci pariškog društvenog života, navike aristokracije i nevolje onih s pariškog društvenog dna osobito su vidljivi i upečatljivi u Matoševoj novelistici gdje se također može upoznati život kakav su strani intelektualci vodili u Parizu, konačno i sam Matoš. Tijekom svojeg boravka u Parizu on izgrađuje najveći dio svoje bogate erudicije; njegova djela nastala nakon tog razdoblja ogledni su primjerci njegove svestranosti i bogate kulturne naobrazbe. Sve to omogućilo mu je da postane vodeća ličnost hrvatske moderne, most između 19. i 20. stoljeća bez kojeg bi hrvatska književnost trebala mnogo više vremena da sustigne europsku. U Parizu se upoznaje s radovima Théophilea Gautiera, Charlesa Baudelairea i, preko prijevoda, Edgara Allana Poea čiji su utjecaji oblikovali mnoge značajke njegova stvaralaštva. Njegov flaneristički (Kravar/Oraić-Tolić, 1996:55-56), lutalački duh savršeno se uklopio u Pariz što se može vidjeti i iz njegovih vlastitih riječi u feljtonu „Flanerija“: „Da Pariz nije najflaneurskiji, ne bi bio najkulturniji, najduhovitiji, najnonšalantiji grad.“ (Matoš, 2004:203)

Godine 1904., želeći se vratiti u domovinu, odlazi iz Pariza te preko Züricha, Beča i Budimpešte opet dospijeva u Srbiju gdje iščekuje svoj konačni povratak u Hrvatsku. Do tog trenutka u Hrvatsku dolazi ilegalno u četiri navrata. Godine 1905. prestaje svirati violončelo zbog bolesti desne ruke. Od tada i piše samo lijevom rukom. Konačno je pomilovan 1908. godine te se vraća u Zagreb gdje vrlo brzo uzburkava duhove svojom kritikom i temperamentom pa stječe mnogo protivnika. Unatoč tome, oko njega se stvara krug pjesnika bliskih njegovom načinu života i pjesništvu (Fran Galović, Ljubo Wiesner, Tin Ujević). Matoš je tada aktivan politički komentator kao pravaš liberal, priklonjen stranci prava Ante Starčevića i Josipa Franka, ali uvijek uspijeva zadržati svoju osobnu neovisnost od stranke koju konačno napušta 1909. godine razilazeći se u mišljenjima s Frankom. Tijekom boravka u Zagrebu postojao je niz pokušaja da se pokrenu časopisi koje bi Matoš uređivao (*Radikal*, *Sutla*, *Kokot*), ali svi su ti pokušaju propali. Na putovanje u Italiju odlazi 1911., a na svoje posljednje putovanje van Hrvatske odlazi 1913. u Rim, dijelom i kako bi pronašao liječničku pomoć zbog bolesti grla. U Zagrebu je ubrzo nakon povratka iz Rima hospitaliziran. Sumnjalo se na rak grla te je podvrgnut seriji operacija koje su mu onemogućile govor, a hranjen je na cjevčicu. Vjerojatnije je da se radilo o tuberkulozi grla. U velikim bolovima umire 17. ožujka 1914.

Na literarnu scenu Matoš se probija vrlo rano – već 1892. u časopisu *Vienac* izlazi njegova novela „Moć savjesti“, a u časopisu *Obzor* novela „D-dur sonata“. Već prvim svojim objavljenim

djelom[2] Matoš ulazi u povijest i nameće se kao velika književna ličnost. „Moć savjesti“ smatra se, uz Leskovarovu „Misao na vječnost“ početkom hrvatske moderne, književnog razdoblja s Matošem kao središnjom ličnošću, vodećim simbolističkim i impresionističkim hrvatskim autorom.

U Beogradu Matoš za novine piše kritike i novele, koje šalje i u Zagreb. Upravo zbog kritika, kako je već ranije rečeno, mora napustiti Beograd, a zbog kritike će godinama kasnije vrativši se u Zagreb opet steći velik broj protivnika. Tijekom boravka u Ženevi, godine 1899. Matoš po prvi put uspijeva izdati knjigu – zbirku novela *Iverje* koju tiska i izdaje izdavačka knjižnica Pachera i Kisića u Mostaru, s obzirom da izdavanje u Zagrebu nije uspjelo, premda je njegov brat Leon prema uputama pokušao sklopiti dogovore s nakladnicima. Iduće godine uspijeva izdati drugi dio zbirke novela pod nazivom *Novo iverje*, taj put ipak u Zagrebu. U sklopu novele „Nekad bilo – sad se spominjalo“ prvi put su mu objavljeni i stihovi – pjesma pod naslovom „Hrastovački nokturno“. Godine 1901. pripremio je novu knjigu za tisak, zbirku članaka *Dojmovi*, ali ona će biti objavljena tek 1938. Treća knjiga, zbirka članaka *Ogledi*, tiskana je 1905. u Zadru.

Godine 1906. prvi put objavljuje pjesmu u samostalnom obliku – u zagrebačkom *Savremeniku* izlazi njegova vjerojatno i najkvalitetnija pjesma „Utjeha kose“, a 1907. u Zagrebu izlazi zbirka članaka *Vidici i putovi*. Povratkom u Zagreb Matoš se aktivira u novinarstvu i kritici te intenzivno piše i objavljuje, a u godini njegova povratka u domovinu konačno je objavljena treća zbirka novela, nakon sedam godina pokušavanja i prepirki, poglavito s Maticom hrvatskom, pod naslovom *Umorne priče*. Godine 1910. objavljena je knjiga *Naši ljudi i krajevi* koja sadrži „portraite i pejzaže“, tj. putopisne i književnokritičke tekstove. Godine 1913. u seriji svezaka tiska se zbirka feljtona *Pečalba*, prolazeći kroz razne peripetije i određene cenzure, dok zbirka pjesama još uvijek nije ugledala svjetlo dana. Tek 1923. po prvi put izlazi u Zagrebu zbirka Matoševih pjesama, i to nepotpuna. Tek će godinama kasnije izaći uređenije zbirke Matoševih pjesama, i to pretežito zaslugama Dragutina Tadijanovića.

Matoševa novelistička proza najširi je dio njegova opusa. One su jedinstven spoj flanerističkog, impresionističkog, autobiografskog i fantastičnog. Jedan dio novela potpuno je uronjen u nadrealno i

[2] Matoševa djela uvijek su bila u velikom raskoraku s obzirom na godine nastanka i objavljivanja. Gotovo svako njegovo nastojanje objavljivanja zbirki radova (novela ili pjesama) nailazilo je na velike probleme i višestruka odbijanja, osobito od strane Matice hrvatske. Velika većina njegovih radova najprije je ugledala svjetlo dana u časopisima ili novinama, a tek kasnije u knjigama koje je, kako je rečeno, teškom mukom uspio objaviti. U tri objavljene zbirke novela nalazi se tek nešto više od polovice novelističkog opusa, a objavljenu zbirku svojih pjesama nije doživio. Međutim, velika vremenska razlika između nastanka novela i objave zbirki dala je Matošu mogućnost da utječe na njihov redoslijed u zbirci koji nije slučajan ni kronološki, već se temelji na estetskoj ideji. Isti je slučaj i s pripremljenom, ali za života neobjavljenom, zbirkom pjesama.

ne postoji naznaka realnog, opipljivog svijeta („Sjena“, „O tebi i o meni“, „Samotna noć“). U tim novelama očituje se odbacivanje pozitivizma i vjere u racionalno objašnjenje i poimanje svijeta koje se dogodilo krajem 19. stoljeća. Matoš u svojem avangardnom stvaralaštvu prednjači pred ekspresionizmom koji će se dogoditi tek mnogo godina kasnije. Odlični primjeri novela u kojima se radnja odvija u realnom, stvarnom svijetu je novela iznimne Matoševe novinarske reportažnosti (Kravar/Oraić-Tolić, 1996:69) „Kip domovine leta 188*“, zatim gotovo potpuno autobiografska „Nekad bilo – sad se spominjalo“ te najhumorističnija i jedina novela pretežno vedrog karaktera, „Pereci, friški pereci“. U većini novela, međutim, Matoš suprostavlja svijet zbilje i svijet fantastike; granice između njih nije lako odrediti te nastaje miješanje tih dvaju svjetova. Takav svijet između sna i jave vidljiv je, primjerice, u noveli „Cvijet sa raskršća“ gdje protagonist Solus utone u san i određeno vrijeme lebdi između dvaju svjetova, a čak i kad se probudi potrebno je određeno vrijeme kako bi shvatio je li oko njega stvarnost ili san. Kroz duševna stanja likova Matoš uspijeva uvesti elemente nestvarnog i fantastike što čitatelju, zauzvrat, daje uvid u psihologiju lika. Psihičko rasulo i umni fantazam dijelom je plod utjecaja proze Edgara Allana Poea, a osobito je vidljiv u noveli „U čudnim gostima“ koja u određenim trenucima neodoljivo podsjeća na Poeovu „Jamu i njihalo“. Duševno stanje i rastrojenost često znači i propast za likove, kao što je slučaj u noveli „Miš“ gdje psihički rastrojeni Milinović pogiba od revolvera koji je postavio kao zamku za miša pa se u sudbonosnom trenutku nervozan vrteći po prostoriji našao točno ispred cijevi. Ta ista novela donosi i primjer Matoševa snažnog simbolizma. Djevojka koja nosi Milinovićevo dijete i s kojom Milinović tijekom novele komunicira preko pisama poznata je i pod nadimkom Miš. Milinović to dijete ne želi i taj problem ga neprestance mori te nagovara djevojku da ga se riješi. Ona se ubija suočena s njegovim neprijateljstvom što dovodi do njegova psihičkog sloma koji pogoršava miš u njegovoj sobi – simbol djevojke koji mu dolazi glave na kraju kada postavlja revolver kao stupicu za miša. Takav simbolizam vidljiv je i u noveli „Iglasto čeljade“ gdje se kroz cijelu novelu provlači simbol igle – poglavito u opisu glavnog lika, ali i vanjskog svijeta i predmeta. Na kraju glavni lik i umire zabivši si iglu iz šešira svoje odabranice u srce. Ona u bunilu izazvanom tim događajem zaključuje novelu ritmičkim ponavljanjem riječi „igla“.

„Cvijet sa raskršća“ jedan je od ponajboljih primjera flanerizma u Matoševoj novelističkoj prozi. Sve je u znaku lutanja, od okolnosti pod kojima se likovi susreću, mjesta radnje i ponašanja Solusa (i tu je vrlo očita autobiografičnost) pa do simbolike raskršća, i to raskršća životnih puteva gdje

glavni lik opet izabire put lutanja. Te diskretne putopisne crte vidljive su u mnogim novelama, a tek će u njegovim pravim putopisima Matoševe skitnje doći do pravog izražaja.

Već spomenuti silan utjecaj Pariza na Matoša izrazito je vidljiv u novelistici. Velik broj novela odvija se u Parizu i prikazuje pariške društvene prilike. Koliko god bio vezan uz taj grad, Matoš je znao koliko je pariško društvo licemjerno i iskvareno, a na svojoj je koži osjetio kako je to biti bez ičega u Parizu što trpe mnogi likovi novela gdje se pojavljuju i oni sa samog dna društva, potpuno propali i zaboravljeni. Tim odjecima naturalizma, osobito u opisu tih najbjednijih pojedinaca, Matoš uspijeva uvesti i društvenu kritiku u svoje novele. Često će to ići toliko daleko da će izraziti u riječima svojih likova iznenađujuću mržnju prema cijelom ljudskom rodu koji uništava samog sebe i svoj okoliš: „Mrzim bo ljudsku kožu u koju je uvezana duša kao bijedno, glupo slovo u magareću kožu ili u volujsku. Mrzim ljudske licemjerne uši i ljudska kriva, proždrljiva usta. Mrzim mog brata čovjeka, jer mi ote kuću, ženu, kruh i zemlju, jer mi otrova bistru vodu svojim suzama i moj slobodni zrak smradnim dimom gladnih, ropskih svojih gradova, robovišta i tvornica.“ (Matoš, 2003:221). Kritika ljudskog roda katkad se pretvori u groteskni sarkazam: „U gradovima, u ovim kamenitim šikarama, punim majmuna što misle da su ljudi, postadoh i ja zloban kao stari mandril.“ (Matoš, 2003:253) U mnogim će novelama i feljtonima nekom vrstom fascinacije s udaljenosti Matoš spomenuti i „la Morgue“, mrtvačnicu gdje su gradske vlasti izlagale neindetificirana trupla na određeno vrijeme kako bi se našao netko tko bi ih prepoznao.

Matoš posvećuje jednaku pažnju proznom izrazu kao i poeziji. Prozni tekstovi izrazito su ritmični te ostavljaju utisak kako je Matoš pišući svaku rečenicu najprije izgovarao naglas i zvučno uređivao. Čitajući njegove novele, neizbježan je dojam tečnosti teksta što ostvaruje gotovo pjesničkom ritmikom. Koristi i dobro poznata i uočljiva izražajna sredstva poezije kao aliteraciju: „Po čelu, po kosi, po nosu, po ustima pipaju me prsti mirišljavi...“ (Matoš, 2003:260) i asonancu: „...snivajući o balkonu, sjajnom i sunčanom mom balkonu.“ (Matoš, 2003:199). Često se u prozi koristi i antimetabolom koju upotrebljava i u pjesništvu i koja mu je postala zaštitnim znakom: „...što tako slatko diše i miriše, što miriše i diše...“(Matoš, 2003:260). Ponekad izraz u novelama doseže toliku razinu liričnosti da graniči s pjesmom u prozi: „Usnusmo obojica u umornim noćnim sjenama, uspavani cvrčkom te sipa zvuke srebrne, sićane i pospane kao one u visini zvjedice. Zaspasmo pored krijesnica sličnih smaragdima, uz pospani žubor jezera sa šaranima, kornjačama i zmijama, uz šaptanje šaša i lisja od lopoča, a među lopočem i zvijezdama već se mazi stidljiva mjesečina, spuštajući u zelenu vodu plašt od srebra i brokata. Sve utihnu. Čula se tek tišina.“ (Matoš, 2003:197)

U tom odlomku iz novele „Balkon“ nižu se personifikacije, poredbe te vizualne i auditivne pjesničke slike, a sinestezija cvrčkova „srebrnog zvuka“ javit će se i u antologijskoj pjesmi „Notturno“. Jedna novela iz objavljenih zbirki, „Jesenska idila“, zapravo je dramski tekst. Likovi neživih stvari koji se javljaju (stolica, stol, divan, revolver, itd.) najavljuju kasnije Krležine drame sličnih obilježja.

Svoje najiskrenije osjećaje Matoš je izražavao u putopisima. (Buljac, 2002:88) Prema shvaćanju moderne krajolik nije zbilja već ideja; time se putopisac može izraziti preko utisaka koje krajolik na njega ostavlja. Kao vrsni impresionist, Matoš to s lakoćom uspijeva. Za njega krajolik je duševno stanje, impresije su odraz njegovih razmišljanja, duševnih stanja i shvaćanja svijeta. Kroz njega izražava svoja najiskrenija mišljenja, bez ikakvog obzira ili straha pa se katkad čini da su putopisi često oštrija kritika od kritičkih tekstova koje je napisao. Često se koristio i biblijskim motivima i izrazima: „Jer Hrvatska si bio i u Hrvatsku se moraš obratiti, neharni sine hrvatski!“ (Matoš, 2003a:87) Zanimljiva je biblijska motivacija forme u putopisu „Kod kuće“ koji je podijeljen na dijelove pod nazivima „plačevi“ kao *Suze sina razmetnoga* Ivana Gundulića. Kroz krajolik on izražava i jednu od svojih najizraženijih karakternih crta, svoje domoljublje. Kako sam kaže u putopisu „Iz Samobora“: „Hrvatska okolica je najbolja škola patriotizma.“ (Matoš, 2003a:99) I doista, kada piše o hrvatskom krajoliku Matoš se najsnažnije domoljubno izražava. Krajolik je simbol osobnog i narodnog identiteta, vlastite realizacije u svojem vremenu i prostoru, njegovim riječima: „Krajevi su ljudi, a ljudi su krajevi.“ (Matoš, 2003a:99) U svojem najpoznatijem putopisu „Oko Lobora“ opisat će tadašnje stanje Hrvatske, povijest svoje zemlje i usporediti Hrvate sa Srbima bivajući bolno iskren, ali i snažno povezan upravo s tom nesretnom Hrvatskom, kakva god da jest. Takvi izražaji često će se javljati i u feljtonima.

Feljtone je, kako je ranije navedeno, uspio objaviti u zbirci u nastavcima *Pečalba* pred samu smrt, ali ti su feljtoni nastajali tijekom mnogo dužeg vremenskog razdoblja i izlazili su većinom u zagrebačkim novinama. Članci su to koje je Matoš pisao poglavito kako bi zaradio za preživljavanje što pokazuje i simboličan naslov zbirke – pečalba je zapravo nadnica pa je tako i Matoš svoju nadnicu zarađivao pišući što je postajao sve teži posao tijekom njegovog boravka u Zagrebu zbog bolesti ruke i nepovoljnih odnosa s velikim dijelom zagrebačke javnosti. Pa ipak, koliko god ti tekstovi bili „komercijalni“ u njima je neizbrisiv trag Matoševa genija. Jedinstven su spoj kulturnih studija („Flanerija“, „Isadora Duncan“), društvene satire i kritike („Usidjelica“, „Biti ili ne biti“) i domoljublja prožetog gorkom kritikom vlastite domovine („Ladanjske večeri“, „Društvenost“). Također, neki od njih, kao urnebesni „Martin iz Zagreba, M. u Zagreb“, savršeni su primjeri

Matoševa iznenađujuće bogatog smisla za humor. Oni su i dijelom autobiografske priče kao i većina Matoševih proznih djela.

Književnokritički tekstovi jedni su od najbrojnijih u Matoševoj ostavštini. Kritikom se bavio od samog početka aktivnog pisanja za novine u Beogradu pa sve do kraja života i njegovi tekstovi razasuti su po mnogim domaćim novinama u Zagrebu i Beogradu. Do pojavljivanja Matoševih kritika u Hrvatskoj prave umjetničke kritike nema jer književnost radi u službi politike. Svojom oštrinom i odjeljivanjem osobnih odnosa od književnoumjetničkih stavova Matoš oštro kritizira sve autore za koje smatra da to zaslužuju i ne pokušava se niti nikome svidjeti niti nekoga poštedjeti. Zbog tog izrazito oštrog i nepristranog stava posvađao se, prije ili kasnije, gotovo sa svima u javnom novinarskom, političkom i književnom životu. Zbog svoje kritike morao je napustiti i Beograd nakon višegodišnjeg boravka u tom gradu. Njegove su kritike same po sebi vrlo nepouzdane jer je često mijenjao mišljenja i bio nedosljedan u književnim zahtjevima. Vrlo često kritike su bile impulzivne i rezultat nekih neriješenih sporova. Ipak, one ostaju dokumentom vremena i, za razliku od većine kritičkih tekstova, nisu izgubile na vrijednosti. Način na koji se on obračunava s problemima književnosti, energičan pristup i nepristranost ostaju i danas značajna obilježja vrijedna iščitavanja. (Matoš, 1952:5-22)

Pjesništvo je posljednja vrsta u kojoj se Matoš javio književnoj publici. Iznenađujuće s obzirom na svoju osobnost i slobodni duh, on se u najslobodnijoj književnoj vrsti pokoravao najstrožim pravilima koja si je sam postavljao. Smatrao je sonet strukturnim savršenstvom i propisivao je točno određenu mjeru i strukturu po kojoj je pisao pjesme, spočitavajući ostalim hrvatskim pjesnicima nepridržavanje strogim pravilima forme. Početak objavljivanja pjesama u novinama označava tzv. dijakronijski paradoks stvaralaštva. (Kravar/Oraić Tolić, 1996:116) Naime, vrlo rano u njegovu pisanju javljaju se značajke avangarde, u vrijeme dok su avangardni pokreti bili vrlo daleko. Kasnije, kako se vrijeme slobodnih umjetničkih pokreta približilo, Matoš se priklanja estetizmu forme i pravilima, krećući se i opet protiv struje. Njegova poezija najviše je trpjela kritike drugih pisaca. Već je spomenuto kako nije uspio izdati ni jednu zbirku pjesama za svojeg života, a i poslije njegove smrti prošlo je mnogo vremena prije nego li su zbirke ugledale svjetlo dana. Mnogi su tijekom 20. stoljeća u hrvatskoj književnosti kritizirali Matoševu poetiku[3], i to vrlo oštro (Milan Marjanović, Vladimir Nazor, Antun Barac). Nastojanjima Dragutina Tadijanovića, Matoševe pjesme

[3] O kritikama Matoševa pjesništva više u: Ivo Frangeš, 2005. *Riječ što traje – književne studije i rasprave*, Zagreb: Školska knjiga te Antun Gustav Matoš, 2004. *Pjesme; Pečalba* (ur. Dragutin Tadijanović), Samobor: „A.G. Matoš".

uspjele su dobiti na značaju tijekom godina i otresti nešto od nepovoljnih kritika koje su se nakupile. Ono što se Matošu možda i najviše zamjeralo bilo je kršenje vlastitih pravila koja je zagovarao i tražio od ostalih pjesnika. Najbolji njegovi stihovi napisani su upravo onda kada je izlazio iz okvira tih pravila. U toj situaciji javlja se jedna zanimljiva simbolika. Matoš je sam izabrao strogo pokoravanje, doslovno trpljenje pravila kako bi se izrazio u poeziji. Isto tako, sam je izabrao skitalački i težak način života koji ga je, kako svjedoči njegov opus, ispunjavao kreativnošću i formirao njegov identitet. Premda se mnogo puta žalio u pismima svojim znancima kako teško živi, upravo to je njegovim djelima davalo neizbrisivu vjerodostojnost. Tako su i njegova pravila bila „jaram“ koji je nosio, ali koji je njegovo pjesništvo formirao pa je odupirući mu se činio čuda u stihovima. Više štete i krivo shvaćanje Matoševih pravila poetskog pisanja uzrokovali su njegovi sljedbenici, poglavito Wiesner, koji su se slijepo držali pravila koja je Matoš, makar u kritici drugačije govorio, namjenio sebi i svojemu stvaranju.

Matoševe pjesme odišu snažnim simbolizmom i bogate su izražajnim sredstvima kao i poetičniji dijelovi njegovih novela, kako je prethodno citirano. Osnovni pokretači poezije su, u opreci, ljubav i smrt. Premda je u svojem najljepšem i najuspješnijem sonetu „Utjeha kose“ prikazao smrt kao nešto estetski prihvatljivo, iako strašno, to je rijedak primjer u njegovu stvaralaštvu. Smrt je inače u oštrom kontrastu lijepome, smrt je nešto nakazno i stravično što pokazuju pjesme „Doña muerte“, „Prababa“ te antitetično naslovljena „Lijepa smrt“. Atmosferu, osobito tjeskobnu i tešku, Matoš dočarava i stvara vrlo zvučnim onomatopejama, asonancama i aliteracijama koje su vrlo izražajne u poznatim pjesmama „Notturno“ i „Jesenje veče“. Domoljublje nije izostalo iz Matoševe poezije, i to u izrazito snažnim slikama koje donose „1909.“ ili gorko cinična „Stara pjesma“ gdje opet ne štedi svoj voljeni, ali duboko razočaravajući narod.

Premda je ulagao beskrajan trud u očuvanje forme, u Matošu su se nakupljali osjećaji koje je morao slobodnije izraziti pa je tako nastala najkaotičnija, izrazito ekspresionistička i fantazmagorična, ali i iznimno umjetnički vrijedna poema „Mòra“ koja intenzivno izražava njegovo duboko razočaranje svijetom i vremenom u kojem živi te ljudskim društvom i njegovim moralnim i kulturnim propadanjem.

Unatoč kritikama i neslaganjima, Matošev pjesnički opus ostaje jedan od najvrjednijih pjesničkih opusa hrvatske književnosti. Otvorio je put najvećim modernim hrvatskim pjesnicima kao Tinu Ujeviću, Miroslavu Krleži, Antunu Branku Šimiću i Ivanu Goranu Kovačiću te obogatio poeziju snažnim utiscima, osjećajima i raspoloženjima kakvih do tada dugo nije bilo te nadišao suvremenike

Vladimira Vidrića i Silvija Strahimira Kranjčevića. Posljednje što je Matoš napisao također su bile pjesme, tri posljednja soneta: „Notturno“, „Napast“ i „Prkos“ koje je pripremio za tisak dva ili tri dana prije smrti, a sonet „Notturno“ postat će uz bok „Utjehe kose“ najbolji njegov sonet.

Matošev jezik jedinstven je spoj raznih narječja i stranih utjecaja. Rodom štokavac, odgojem savršeno svladava i kajkavsko narječje na kojem često i piše, a pjesma „Hrastovački nokturno“, prema Tadijanovićevim riječima, od velikog je značaja kao početak novije hrvatske kajkavske poezije.(Matoš, 2004:326) Njegov štokavski izražaj prošaran je turcizmima, srbizmima (koje mu se nisu usudili zamjeriti ni njegovi pravaški kolege) i germanizmima, gdje god je to izražajno potrebno, a često se koristi i engleskim i francuskim izrazima. Doslovno žonglirajući raznim jezičnim izrazima, često se koristi i žargonom, osobito u feljtonima gdje možemo naći niz primjera: *zarezivati* (u značenju *obraćati pažnju*), *šmekati, nakresao, nakitio* i slično. Često stvara i osebujne nove ili nepostojeće oblike riječi: *sjednuti*, *ukmetila*, *tuzgavo* i slično.

Svestranost, kreativnost i osebujnost Matoša teško je izraziti u samo nekoliko stranica. Njegovo stvaralaštvo može se u potpunosti shvatiti samo ako se poznaje njegov način života, njegova filozofija i način na koji je funkcionirao u svom okruženju. Činjenica da je jedno čitavo razdoblje nacionalne književnosti nosio sam na svojim ramenima dovoljan je dokaz vrijednosti njegova opusa. Sve njegove osobine, njegov izniman značaj te izrazitu proturječnost možda najbolje sažima sljedeći citat Miljenka Buljca: „Matoš je prava institucija hrvatske književnosti, njezin zaseban tijek. Ničim mjerljiv, neponovljiv, nesvodljiv na bilo što drugo osim na ono što doista jest; raznolik i razasut, raspabirčen, prisutan u svemu a ipak svoj, vještak, virtuoz, samotnik i goropadnik, vandrokaš i vagabund, nezajažljivi domoljub i pravednik – kozmopolit.“ (Buljac, 2002:85)

3. Matoš u školstvu danas

3.1 U udžbenicima

Količina i odabir Matoševih djela u čitankama za osnovnu i srednju školu u velikoj se mjeri razlikuje tijekom godina i u različitim izdanjima. Neki predlošci ostaju, ali se pojavljuju u različitim razredima, a katkad izostanu čak i neke antologijske pjesme.[4] Pristupi djelima pretežno ostaju jednaki u svim čitankama, slijedeći interpretativno-analitički sustav, te se ograničavaju na razna

[4] U narednom poglavlju vidjet će se i raskorak između djela predstavljenih u čitankama i onih u predviđenom programu koji se ne mijenja već dugi niz godina.

obilježja forme, emocije, pjesničke slike i motive (u poeziji) te na fabularnu analizu, ritmičnost i analizu likova (u prozi).

U čitanci za peti razred osnove škole autora Ante Bežena i Olge Jambrec iz 1999. godine uvršten je ulomak iz putopisnog članka „Iz Samobora“, dijela zbirke *Naši ljudi i krajevi*. Ulomak je naslovljen „Krajevi su ljudi“ i navodi se kao ulomak iz „Naši ljudi i krajevi“ (Bežen/Jambrec, 1999:99-100) umjesto „Iz Samobora“. Ulomak služi kao predložak za usvajanje književne vrste putopisa. Čitanka za peti razred osnovne škole iz 2009. godine *Iz priče u priču* skupine autora ne donosi ni jedan predložak Matoševih djela.

Čitanka autora Ante Bežena i Olge Jambrec za šesti razred osnovne škole iz 2009. godine ne donosi nikakvih Matoševih djela kao ni čitanke *Dveri riječi* i *Krila riječi 6* iz 2007. godine.

Čitanka za sedmi razred osnovne škole autora Zvonimira Diklića i Jože Skoka iz 1996. godine donosi ulomak iz „Oko Lobora“ gdje se u interpretacijskim pitanjima naglasak stavlja na istraživanje autorove perspektive promatranja pejzaža, opisa, onomatopeje i Matoševe osebujne ritmičnosti teksta (Diklić/Skok, 1996:50-51). Ista čitanka donosi i pjesmu „Srodnost“ (Diklić/Skok, 1996:207) gdje se interpretacijska pitanja orijentiraju na pjesničke slike, ritmičnost, pjesnikove emocije i slično, pokušava se protumačiti značenje srodnosti u pjesmi, pjesma se usporedno analizira s likovnim predloškom te s glazbenim predloškom Felixa Mendelssohna „Đurđica“. Čitanka autora Ante Bežena i Olge Jambrec iz 2009. godine donosi samo pjesmu „Srodnost“ gdje se pitanja odnose na motive, pjesničke slike, metaforu, asonancu, aliteraciju i slična obilježja (Bežen/Jambrec, 2009:10).

Čitanka za osmi razred autora Jože Skoka i Ante Bežena iz 1998. godine obrađuje pjesmu „Notturno“ kroz interpretacijska pitanja koja traže izdvajanje pjesničkih slika i njihovo raspoređivanje po vrsti osjetila kojima su doživljena, objašnjavaju pojam notturno, analiziraju onomatopeju, ritam, rimu i sinesteziju te utvrđuju pojam soneta (Skok/Bežen, 1998:154). Obrađuje se i pjesma „Basna“ pomoću koje se usvajaju pojmovi političke satire i satiričnog humora (Skok/Bežen, 1998:199). Prethodno se ne analiziraju povijesne i političke prilike u kojima pjesma nastaje što bitno otežava shvaćanje pjesme.

Čitanka Ante Bežena i Olge Jambrec iz 2003. donosi pjesmu „Gospa Marija“ te od učenika zahtijeva tematsko izdvajanje motiva, prepoznavanje stilskih postupaka i određivanje vrste pjesme (Bežen/Jambrec, 2003:76). Traži se i izražavanje dojmova koje pjesma ostavlja na učenike te se nudi i zadatak usporedbe pjesničkog predloška s dvjema skulpturama Ivana Meštrovića. Čitanka

sadrži i „Notturno“ gdje se naglasak stavlja na atmosferu pjesme koja se stvara pod utjecajem činjenice kako Matoš piše „Notturno“ na samrtnoj postelji (Bežen/Jambrec, 2003:116). Uvrštena su i pitanja forme i ritma te zadatak usporedbe pjesničkog predloška s glazbenim predloškom – „Ljetno predvečerje na selu“ Vatroslava Lisinskog.

U čitanci za osmi razred *Dveri riječi* skupine autora (Babić, Golem, Jelčić, Đurić) iz 2007. godine (odobreno po HNOS-u 2007./2008.) nalazi se samo pjesma „Djevojčici mjesto igračke“ (Babić/Golem/Jelčić/Đurić, 2007:16) gdje se uz analizu forme, teme i izražajnih sredstava analizira i doživljaj pjesme te potiče razmišljanje o razlici života u dobu djetinjstva i djevojačkom dobu. Daje se i zadatak sažimanja strofa (jedna rečenica po strofi).

Čitanka za prvi razred gimnazije *Književni vremeplov 1* autorice Dragice Dujmović-Markusi iz 2011. godine sadrži „Jesenje veče“ kao primjer soneta (Dujmović-Markusi, 2011:30), a pitanja su orijentirana na proučavanje forme. Kao primjer epigrama sadrži „Po Sv pismu“, „Ad hominem“ i „Djed unuku“ (Dujmović-Markusi, 2011:83). Za oprimjerivanje modernističke novele predstavlja se u cijelosti „Cvijet sa raskršća“(Dujmović-Markusi, 2011:128-133). Pitanja obrađuju Matošev lirski stil u novelama, simbolizam, alegoriju i dijalog između likova. Učenje stilskih izražajnih sredstava obavlja se na predlošku pjesme „Notturno“ (Dujmović-Markusi, 2011:42)

Čitanka za prvi razred gimnazije skupine autora i urednice Dunje Merkler iz 2003. godine sadrži iste Matoševe epigrame (*Čitanka* 1, 2003:29) na kojima se usvajaju obilježja ironije i sarkazma. Kao primjer usporednih motiva više pjesnika poslužile su pjesme „Notturno“ Matoša, Krleže i Ujevića (*Čitanka 1*, 2003:41). U interpretaciji Matoševe pjesme svladava se pojam sinestezije kroz primjere. „Cvijet sa raskršća“ primjer je novele (*Čitanka* 1, 2003:73-77), a u analizi se proučava prožimanje sna i jave i simbolizam. „Jesenje veče“ služi kao primjer soneta (*Čitanka 1*, 2003:40), a u pitanjima se proučava koje pjesničke slike dočaravaju statičnost i umiranje života te koji su simboli tjeskobe i i praznine u pjesniku.

Čitanka za prvi razred gimnazije autorica Božice Jelaković i Vesele Mađerić „Cvijet sa raskršća“ analizira kroz funkciju glagolskih vremena koja Matoš upotrebljava u noveli (Jelaković/Mađerić, 2003:35-40). Takav pristup noveli detaljnije se može naći u interpretacijama Ive Frangeša. Osim toga, pitanja analiziraju simboliku bijele boje u noveli i traže od učenika da prepoznaju subjektivnost pripovjedača u noveli. U čitanci se nalaze i ista tri epigrama kao i u drugima, od učenika se traži da ih protumače – savjet djeda unuku, doživljaj Hrvatske i hrvatskih političkih stranaka te društveni položaj Matoša kao književnika (Jelaković/Mađerić, 2003:226). U analizi

pjesme „Jesenje veče“ pred učenike se stavlja zadatak crtanja pejzaža prema pjesmi, tj. vizualizacija pjesme uz pomoć likovnog medija (Jelaković/Mađerić, 2003:249). Pokušava se protumačiti simbolika jablana te funkcija pejzaža u određenju pjesnikova temperamenta. Premda se ta čitanka koristi sasvim drugačijim načinom organizacije nastave književnosti koji nije ni sličan nastavnom programu, analize pojedinih djela zanimljiv su odmak od uobičajenog i, što se tiče Matoševih tekstova, na inovativan i kvalitetan način produbljuju učeničke doživljaje djela. Zanimljivo je kako su ta i prethodna čitanka izdane iste godine u istoj izdavačkoj kući.

U čitanci za treći razred gimnazije Dragutina Rosandića iz 1996. godine nalazi se „Utjeha kose“, a pitanja analiziraju motive, poantu te pjesnikov stav o smrti[5] (Rosandić, 1996:249). Pitanja za interpretaciju pjesme „Jesenje veče“ objašnjavaju doživljaj svijeta pjesničkog subjekta i simboliku jablana (Rosandić, 1996:250). Pjesme „1909.“ i „Stara pjesma“ analiziraju se kao domoljubna pjesma koja se razlikuje od prethodnica i satirična pjesma s odmakom od domoljublja (Rosandić, 1996:252-253). Ulomak iz novele „Camao“ upotrijebljen je za analizu Matoševa osebujnog pripovjedačkog stila i simbolizma (Rosandić, 1996:254-256), dok se za „Umjetnost i nacionalizam“ od učenika traže samo komentari na tekst (Rosandić, 1996:256-260). Opći dojam svih analiza u toj čitanci je šturost, vrlo mali broj pitanja i ostanak na površini stvaralaštva.

Čitanka autora Cetinić i Pandžić iz 2005. godine analizira „Utjehu kose“ kroz motive i pjesnikov osjećaj boli, problematizira simboliku kose i traži zaključke o pjesnikovu odnosu prema smrti[6] (Cetinić/Pandžić, 2005:254). „Jesenje veče“ analizira se kroz učenički doživljaj te pjesničke slike koje se djele po osjetilima te kroz ritam (Cetinić/Pandžić, 2005:255). Novost je pitanje koje od učenika traži ocjenu pjesme. „Stara pjesma“ analizira se kroz motive i ton pjesme (ironiju), a pjesma „1909.“ analizira se kroz metaforu i alegoriju (Cetinić/Pandžić, 2005:256-257). Popratna pitanja za tekst „Umjetnost i nacionalizam“ predlažu zamišljeni intervju s Matošem na temelju teksta čime se postiže aktualizacija teksta i tvrdnji navedenih u njemu (Cetinić/Pandžić, 259-261). Ulomak iz novele „Camao“ analizira se na temelju teme, psihološke karakterizacije likova te motiva fantastične proze (kojih je u „Camau“ zapravo vrlo malo) (Cetinić, Pandžić, 2005:262-264). Čitanka je opterećena mnogim citatima raznih književnika i znanstvenika koje učenici moraju potvrditi ili opovrgnuti dokazima. Takvi zadaci razvijaju kritičko mišljenje, ali prečesti su i suhoparni.

[5] Kako je ranije napomenuto, Matošev stav o smrti iz „Utjehe kose“ razlikuje se od stavova koje je izrazio u drugim pjesmama i koji prevladavaju. Za Matoša smrt ipak ima mnogo negativniji utisak nego što se to može zaključiti iz tog antologijskog soneta.

[6] Vidi pod 5.

Čitanka *Književni vremeplov 3* autorica Dragice Dujmović-Markusi i Sandre Rossetti-Bazdan iz 2012. godine analizira novelu „Camao“ na zanimljiviji način, tražeći uočavanje miješanja stvarnog i nestvarnog, kontrast Diamanta i ostalih likova u noveli te, što je iznimno važno, uočavanje suptilnih najava raspleta koje Matoš ugrađuje u novelu (npr. novinski izvještaj o učiteljici) (Markusi/Bazdan, 2012:280-283). „Utjeha kose“ i „Srodnost“ analiziraju se na klasičan način po već viđenim pitanjima, ali vrlo zanimljiva inovacija je usporedna analiza pjesama „Gospa Marija“ i „1909.“ na temelju zajedničkog motiva majke koji nosi dvostruko značenje majke i domovine (Markusi/Bazdan, 2012:289-291). „Umjetnost i nacionalizam“ analizira se kroz argumente koje Matoš donosi za svoje tvrdnje te usporedbe s umjetničkim stavovima E.A. Poea (Markusi/Bazdan, 2012:286-288). U čitanci se nalazi i ulomak iz „Oko Lobora“ gdje se analizira Matošev putopisni stil (Markusi/Bazdan, 2012:285-286). Čitanka donosi mnoštvo književnoteorijskih podataka i dodatni sadržaj za učenike koji žele pročitati još Matoševe poezije – čak osam dodatnih pjesama („Djevojčici mjesto igračke“, „Hrastovački nokturno“, „Mladoj Hrvatskoj“, „Kod kuće“, „Gnijezdo bez sokola“, „Stara pjesma“, „Jesenje veče“ i „Notturno“) (Markusi/Bazdan, 2012:294-295).

Hrvatski jezik, jezično izražavanje i književnost III autorica Marije Znike, Jasne Šego i Jelene Vignjević iz 2003. godine cjelokupni je udžbenik za Hrvatski jezik namijenjen trećim razredima srednjih strukovnih četverogodišnjih škola. U analizi ulomka „Oko Lobora“ istražuje se tema teksta, ritam te se traži pronalazak stilističkih značajki vezanih uz glazbu (Znika/Šego/Vignjević, 2003:252-253). Premda je takva analiza doista zanimljiva inovacija koja otvara učenicima pogled na do sada nepoznatog Matoša glazbenika, primjerenija je gimnazijama u čijim se udžbenicima, nažalost, ne nalazi. „Kip domovine leta 188*“ analizira se uz pomoć likova i prostora te se otkriva vrsta pripovijedača i odlike impresionizma u tekstu (Znika/Šego/Vignjević, 2003:254-256). Analiza „Utjehe kose“ realtivno je suhoparno ispitivanje o sintaksi i ugođaju pjesme sa zadatkom pronalaska oksimorona (Znika/Šego/Viljević, 2003:257). Analiza „1909.“ pokušava učenike navesti na raščlanjenje pjesme na doslovna i alegorijska značenja (Znika/Šego/Vignjević, 2003:258). Analize svih predložaka često se odnose na ključne riječi što je primjereno za strukovnu školu. Udžbenik donosi i pozamašan pjesnikov životopis, dok u navedenim novelama donosi samo nekoliko naslova, čak bez napomene da je to samo izbor novela, a ne Matošev cjelokupni opus.

Pohvalno je što su autori školskih čitanki počele uviđati široki spektar mogućnosti u odabiru Matoševih djela koja će se obrađivati pa tako dodaju nove predloške, barem u području poezije. Ono što nije ohrabrujuće je činjenica da interpretacije pjesama već godinama ostaju iste, bez mnogo

inovacija, aktualizacije i poniranja u neke nove dimenzije koje nisu strogo vezane uz pjesničku formu. Novija izdanja nude neke nove metode i ponešto drukčije pristupe, ali vidljivo je kako je potrebno unijeti neke izmjene i u nastavni program kako bi se autorima čitanki dopustilo više mogućnosti u odabiru predložaka.

3.2 U metodičkoj literaturi

Matoševa djela do sada su zahvaljujući svojoj problematičnosti i kompleksnosti bila predmet mnogih književnoteorijskih rasprava i interpretacija sadržanih u raznim književnim časopisima i književnoteorijskim izdanjima. Metodička literatura dotakla se Matoša tek u nešto novije vrijeme, ali vrlo je bogata kvalitetnim interpretacijama i dobrim prijedlozima za nastavu. Prijedlozi se kreću od uobičajenih školskih interpretacija pa sve do kreativnijih, suvremenijih obrada koje primjenjuju neke nove sustave i metode.

Priručnik za interpretaciju poezije s pojmovnikom Dubravke Bouše vrlo je korisno pomagalo u nastavi s mnogo različitih pojmova i predložaka, a također uvrštava i interpretaciju pjesme „Notturno“. Umjesto nastavnog modela, pruža iscrpnu analizu i ističe sve važne značajke te antologijske Matoševe pjesme. Simbolika pjesme povezuje se s Matoševim duševnim i tjelesnim stanjem u vrijeme nastajanja pjesme (Matoš je tada bio na samrti, jedna je od tri posljednje pjesme koje je napisao) s naglaskom na samoći. Time se dolazi i do zaključaka o raspoloženju i osjećajima u pjesmi te se utvrđuje kako je riječ o misaonoj, a ne pejzažnoj pjesmi što je iznimno važno u predstavljanju pjesme učenicima. Posebna se pažnja pridaje i Matoševu izrazu, onomatopeji i načinima na koje se ona postiže. Međutim, propušta se prilika povezati simbolički odlazak u pjesmi s Matoševim lutalačkim duhom; odlazak se povezuje samo sa smrću i odlaskom s ovoga svijeta. Unatoč tome, ta interpretacija izvrsna je polazišna točka za sve nastavne obrade „Notturna“. Nastavni model nudi se za pjesmu „Stara pjesma“. Vrlo je detaljan u pripremi sata gdje nastoji ostvariti politički i povijesni kontekst što je za tu pjesmu od iznimne važnosti. U pitanjima za interpretaciju ostvaruje se usporedba sa Štoosovom „Kip domovine vu početku leta 1831.“ što je također vrlo značajno u shvaćanju vremena nastanka obiju pjesama i njihovog značenja. Istaknuti su svi važni kritički stavovi Matoša prema hrvatskome narodu te forma i kompozicija pjesme. Za domaću zadaću ili raspravu na satu predlaže se razgovor o današnjem stanju u Hrvatskoj i odnosu s Europskom unijom, a to je izrazito kvalitetan način aktualizacije te Matoševe pjesme u kojem se

konačno uspijeva uočiti mogućnost primjene njegovih društvenih kritika na današnje vrijeme koje je u mnogo toga slično njegovom. Takvih bi primjera u metodičkoj literaturi trebalo biti mnogo više. Još bi produktivnije bilo kad bi se takva aktualizacija primijenila već u pitanjima za interpretaciju.

Matoševa poema „Mora“ zbog svoje je kompleksnosti vrlo teško dopirala do školskih programa. Prvi put se javlja kao dio izbornog programa tek 1984. godine (Nikčević,1999:173). Opširni model školske interpretacije u časopisu *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika* iz 1988. godine donosi Milorad Nikčević.[7] S obzirom na činjenicu da je to jedan od prvih modela za obradu „More“ na nastavi, ponešto je nefleksibilan i zahtjevan. Primjenjiv je za dodatnu nastavu književnosti zbog svoje kompleksnosti, kakva je i sama poema, ali to ne znači da se ne može obraditi u redovnoj nastavi. Za redovnu nastavu takvu interpretaciju „More“ potrebno je rasteretiti od pretjerane analize forme i tehnikalija i usredotočiti se na raspoloženje i ideje, izraz pobune protiv stanja u kojem se nalazi Matošev svijet. Također, moguće je ostvariti aktualizaciju s obzirom na mnoge društvene promjene i probleme s kojima se današnji svijet susreće.

Priručnik *Lirika i proza A.G.Matoša* autora Zorana Kravara i Dubravke Oraić Tolić temeljit je i iznimno koristan izvor informacija potrebnih za obradu Matoša na školskom satu. Detaljno analiziranje lirike i proze uz predloške obiju vrsta omogućuje vrlo kvalitetnu pripremu za nastavni sat. Književni predlošci koji su detaljno analizirani za prouzu su: „Oko Lobora“ i „Camao“, a za poeziju „Utjeha kose“, „1909.“ i „Jesenje veče“. Iscrpne analize svih važnih značajki Matoševa stvaralaštva dostupne su u tom preglednom, praktičnom (i iznenađujuće malenom) izdanju na koje bi svaki profesor hrvatskog jezika trebao obratiti pozornost.

U broju 13 iz svibnja 2005. časopisa *Život i škola* nalazi se primjer projektne nastave iz školske prakse pod naslovom „Naš dragi Matoš“. Projekt je organizirala i vodila Vjekoslava Bagarić, profesorica Gimnazije Nova Gradiška, u suradnji s učenicama III. i IV. razreda. Projekt je trajao mjesec dana (od 15. 2. do 15. 3 2004. godine), a odvijao se u pet faza. U prvoj fazi učenice su obavljale prikupljanje i istraživanje materijala, u drugoj su fazi analizirale materijale i međusobno podijelile zadatke, u trećoj izradile školski pano, u četvrtoj predstavile svoj projekt drugim učenicima i u petoj obavile samoprocjenu i osvrt na projekt. Školski pano je osim kronologije Matoševa života i fotografija s prethodno obavljenog izleta u Matoševo rodno mjesto Tovarnik sadržavao i vizualizaciju pjesama „Srodnost“, „Serenada“ i „Tuga vidika“ učeničkim crtežima. Radi se o doista hvalevrijednom i zanimljivom projektu. Posebno zanimljiv detalj su izdvojeni učenički

[7] Model je kasnije uvršten u autorovu knjigu *Na civilizacijskim ishodištima* objavljenu 1999. godine.

dojmovi o Matošu gdje se u pojedinim izjavama učenika može prepoznati iskrenost u iznimno pozitivnim dojmovima koje je pjesnik ostavio na njih.[8](*Život i škola*, 2005:123) Takva vrsta podataka najvažnija je u pripremanju i procjeni budućih nastavnih sati. Takvi projekti primjer su oživljavanja duha pjesnika i poticanje zanimljivog i učenicima bliskog načina upoznavanja s pjesnikom. U osvrtu na projekt profesorica je naglasila: „...učenice su, osim njih nekoliko, sa zanimanjem sudjelovale u projektu" (*Život i škola*, 2005:124) Budući da je u projektu sudjelovalo svega osam učenica, bilo bi korisno znati koliko je „nekoliko" učenica koje nisu sa zanimanjem sudjelovale kako bi se u sličnim projektima moglo odrediti koliko je učenika doista potrebno za rad na projektu kako bi se izbjeglo uključivanje onih kojima bi to bio nezanimljiv način rada ili stvaranje viška radne snage u projektu. Podatak bi bio važan i stoga što je naglašeno kako je među učenicama izvršena podjela rada.

Iz metodičke teorije i prakse nastave književnosti autora Jakova Sabljića donosi niz dobrih ideja za interpretaciju mnoštva lirskih pjesama među kojima je i velik broj Matoševih. Jedna od metoda je usporedba lirske pjesme s njezinom uglazbljenom verzijom. Primjeri su „Utjeha kose" čije uglazbljene verzije su one Hrvoja Hegedušića te punk-rock sastava Hladno pivo[9] i „Notturno" koji je glazbeno obradio Neven Dužević. Valja napomenuti kako je „Utjehu kose" uglazbio i sastav Olovni ples koji se često orijentira na Matoševo stvaralaštvo. Uz te postoji još jedna uglazbljena verzija „Utjehe kose", starija od svih navedenih, sastava Crna udovica koja je i najprikladnija za nastavu zbog svoje studijske kvalitete i odličnog vokala. Pjesmu „Gospa Marija" otpjevala je Klapa Janjevo, a uglazbio ju je i Duško Lokin. Metoda usporedbe lirske pjesme s uglazbljenom verzijom vrlo je korisna za nastavu jer otvara učenicima vidike prema drugim umjetnostima i njihovoj interakciji te, što je još važnije, aktualizira lirske pjesme dokazujući da žive i u današnje vrijeme i mogu opstati u suradnji s današnjim umjetničkim normama.

Osim te metode, u knjizi se predlaže i usporedba dviju pjesama istog pjesnika („1909." i „Stara pjesma") te usporedbe pjesama dvaju različitih pjesnika gdje su osobito zanimljivi prijedlozi usporebe „Utjehe kose" s „Lenore" E.A. Poea. Postoje i prijedlozi za metode intertekstualne usporedbe, osmišljavanje naslova pojedinih strofa, petostih i interpretacijsku tablicu. U svim tim prijedlozima predložak je „Utjeha kose".

[8] Dojmove valja usporediti s odgovorima u anketi u poglavlju 3.5, str. 29.

[9] Nažalost, sastav Hladno pivo svoju verziju „Utjehe kose" nikad nije snimio u studiju već je ostala uključena samo kao uživo izvođena pjesma na koncertnim albumima. Kako je prošlo već više od deset godina od pojave pjesme, vjerojatno je da nikad neće vidjeti svoju studijsku verziju. Zbog te činjenice na satu se mogu pustiti samo verzije uživo koje se slabo čuju i nisu pretjerano kvalitetne.

Zorka Renić i Tatjana Cifrak-Kostelac osmislile su 2004. godine projekt pretakanja lektire u strip koji su ostvarile u suradnji sa stručnom suradnicom Irenom Jukić-Pranjić i skupinom bjelovarskih srednjoškolaca. Tako je nastao strip „Cvijet sa raskršća“ u kojem je svaki od srednjoškolaca nacrtao nekoliko stranica stripa. Navedeni ciljevi tog projekta bili su ostvarivanje korelacije među umjetnostima, razvijanje komunikacije i timskog rada među učenicima, razvijanje likovnosti i likovnih vještina, približavanje učenika književnim djelima i razvijanje sklonosti čitanju književnih djela uopće. Projekt je pohvalna ambicija koja je sasvim jasno ostvarila zadane obrazovne ciljeve. Nažalost, takvi projekti ostaju vrlo rijetki.

Vidljivo je kako je metodička literatura bogata na polju Matoševa stvaralaštva te nudi odlične izvore za profesore koji žele održati kvalitetnu nastavu. Najvažnija je činjenica kako se sve više potiče aktualizacija Matoševih djela koja je uvijek moguća i potrebna. Ono na čemu bi trebalo poraditi je otvaranje prostora nekim drugim djelima koja još nisu viđena niti u nastavi niti u metodičkoj literaturi, osobito feljtoni koji pružaju nebrojene mogućnosti aktualizacije i shvaćanja razdoblja u kojem je Matoš stvarao.

3.3 U programu i praksi

Nastavni plan i program za osnovnu školu ne propisuje književne predloške koji će se obrađivati na nastavi kao primjeri za sve književnoteorijske pojmove koji se moraju svladati na satu, već samo školsku lektiru. Tme je profesorima i autorima čitanki otvorena velika mogućnost izbora različitih predložaka koja se, kako je vidljivo iz poglavlja gdje se obavio pregled čitanki, ne ostvaruje u potpunosti. Točna je tvrdnja kako je Matoš književnik čiji tekstovi većinom nisu prikladni za osnovnoškolski uzrast zbog svoje složenosti, ali na polju poezije moguće je proširiti odabir predložaka koji je trenutačno dominantan u nastavi.

Kako je vidljivo iz pregleda čitanki za osnovnu školu, Matoš se uglavnom ne pojavljuje u petom i šestom razredu osnovne škole, osobito ne u novijim izdanjima. U nastavnoj praksi također je ustaljeno da se u ta dva razreda ne interpretiraju predlošci iz njegova stvaralaštva. Međutim, mogućnosti postoje. U programu Hrvatskog jezika za peti razred u području jezičnog izražavanja nalazi se nastavna tema koja obrađuje slušanje i interpretativno čitanje književnih tekstova svih vrsta. Kao jedno od obrazovnih postignuća te teme navodi se izražavanje doživljaja djela prikladnim interpretativnim čitanjem. Već je nebrojeno puta spomenuta, kako i u samoj analizi Matoševa stila

tako i u analizama koje se provode u čitankama, njegova izrazita ritmičnost i melodioznost pisanja koja zvukom dočarava doživljaje i osjećaje, osobito u njegovim do najsitnijih detalja dotjeranim pjesmama. Upravo zbog toga bi za tu nastavnu temu trebalo uzeti barem jedan primjer iz Matoševe poezije. Ako su pjesme poput „Utjehe kose“ ili „1909.“ preteškog sadržaja za taj razred (premda se učenici susreću s ovako teškim temama u lektirnim djelima *Junaci Pavlove ulice*, *Paunaš* i *20000 milja pod morem*), onda treba razmisliti o uvrštavanju pjesama poput „Srodnost“, „Djevojčici mjesto igračke“(koja je, uostalom, i namijenjena djetetu) i „Samotna ljubav“, a osobito o pjesmama „Notturno“ i „Jesenje veče“ koje su po svojem zvučnom ugođaju legendarne. U petom razredu obrađuje se i tematska podjela lirskih pjesama gdje bi za primjer ljubavne pjesme odlično poslužila „Samotna ljubav“.

U šestom razredu osnovne škole također postoji nastavna tema vezana uz interpretativno čitanje i krasnoslov pa svi prethodni prijedlozi uz tu temu u petom razredu vrijede i za šesti. U tom razredu programom je u području književnosti predviđena nastavna tema koja obrađuje pripovjedne vrste crticu, anegdotu i vic s ciljem uočavanja obilježja tih vrsta. Za tu nastavnu temu idealno bi bilo kao predložak odabrati jednu od Matoševih „Kafanskih varijacija“ iz *Pečalbe* pod naslovom „?“, vrlo kratku i duhovitu anegdotu o krađi Matoševa kaputa i kišobrana u kavani. Ta anegdota korisna je i za svladavanje postupaka ironije i sarkazma. Ako bi predavač smatrao potrebnim, anegdotu je moguće i jezično urediti kako bi bila sličnija standardnom jeziku radi izbjegavanja zbunjivanja učenika. U šestom razredu obrađuju se i stilska izražajna sredstva asonance i aliteracije gdje se kao predložak nameće „Jesenje veče“. Dijalekatno pjesništvo također je nastavna tema predviđena za šesti razred, ali Matoš, unatoč spomenutoj povijesnoj važnosti pjesme „Hrastovački nokturno“, nema prikladnih pjesama koje bi bile predložak za obradu te nastavne teme.

U sedmom razredu nastavnim programom predviđena je tema soneta. Kao najveći hrvatski pisac soneta, Matoš se u toj temi konačno ustaljeno pojavljuje i u čitankama i u nastavnoj praksi, a predstavljen je predloškom koji je za temu soneta najbolji mogući izbor – antologijski „Notturno“. Pored analize forme i identificiranja pojma soneta, analiziraju se motivi, pjesničke slike s obzirom na osjetila, stilska sredstva i njihova uloga u dočaravanju atmosfere te ritam pjesme. Nastoji se analizirati isprepletenost pejzažnih i misaonih motiva, što je vrlo važno za temeljitu interpretaciju tog, a i drugih Matoševih soneta. Interpretacija pjesme često se povezuje i s krasnoslovom, a već je ranije navedeno kako je taj predložak jedan od logičnih izbora za taj dio nastave izražavanja. Na nastavnim satima interpretacije „Notturna“ učenici nakon prvog čitanja većinom ne razumiju

pjesmu, ali privlači ih ritmičnost i zvučni sklad. Tajnovitost pjesničkih slika, osobito prvih dviju strofa, očekivano je zahtjevna za učenike tog uzrasta, ali uz pomoć profesora mogu je lako svladati. U sedmom razredu jedna od nastavnih tema je i tematsko prepoznavanje misaonih i duhovnih lirskih pjesama. „Notturno“ i tu može poslužiti kao odličan predložak pa se iz jedne nastavne teme tako može vrlo lako preći u drugu čime se olakšava posao i profesoru i učenicima.

U osmom razredu osnovne škole u obradi nastavnih tema ritma u pjesmi i stilsko-izražajnih sredstava simbola i alegorije kao književni predložak upotrebljava se „Djevojčici mjesto igračke“. U interpretaciji se analiziraju ritmotvorni elementi pjesme te se pomoću predloška definira pojam simbola. Ako se u ranijim razredima nije iskoristio kao predložak, sonet „Jesenje veče“ bio bi prikladan za svladavanje tih dviju nastavnih tema zbog svoje jasnoće i tečnosti. a „Djevojčici mjesto igračke“ može se kao predložak upotrijebiti u petom razredu. U osmom razredu obrađuje se nastavna tema putopisa gdje Matoš kao najznačajniji hrvatski putopisac 20. stoljeća zaslužuje naći svoje mjesto antologijskim putopisom „Oko Lobora“ čiji bi se ulomci mogli odabrati kao odličan predložak.

U izborima Matoševih pjesama za osnovnu školu mogu se uvesti još neke inovacije pa se mogu uvrstiti i pjesme koje se obrađuju u srednjoj školi, od koji su neke već i navedene. Tako se izbor pjesama može proširiti i na ove: „Srodnost“, „Relikvija“, „Serenada“, „Pri svetom kralju“, „U travi“, „Maćuhica“, „Samotna ljubav“, „Gnijezdo bez sokola“ i „Sirotica“. Budući da u trećem stupnju osnovnoškolskog odgoja nastaje zanimanje za autora (Rosandić, 2005:291), Matoš se vrlo lako može početi sustavnije obrađivati neograničen periodizacijom kako je to slučaj u srednjoj školi.

U osmom razredu se u nastavnom programu Biologije nalazi tema ovisnosti gdje se govori, između ostalog, i o alkoholizmu. U programu Hrvatskog jezika pod različitim se nastavnim temama obrađuju psihološka i emotivna karakterizacija lika, pojmovi pripovjedača i pisca, simbol, alegorija te obilježja književnoumjetničkog stila. Svi se ti pojmovi mogu uključiti u interpretaciju jednog od Matoševih feljtona iz *Pečalbe* pod naslovom „Zeleni demon“ pomoću kojeg se može ostvariti korelacija s ranije spomenutom nastavnom temom Biologije, a tema utjecaja alkohola na čovjeka može se proširiti i na sat razrednika gdje rasprava može biti potpomognuta Matoševim feljtonom. Kasnije opisan nastavni sat[10] koji obrađuje feljton „Zeleni demon“ namijenjen je srednjoškolskom uzrastu, ali može pomoći i u organizaciji sata za osmi razred osnovne škole.

[10] Vidi poglavlje 4.1, str. 32.

U cjelokupnom izboru lektire za više razrede osnovne škole u nastavnom programu ne postoji ni jedno Matoševo djelo. Već je rečeno da je Matošev stil zahtjevan za osnovnoškolski uzrast, ali zato se može napraviti izbor najprikladnijih proznih djela koja bi se mogla uvrstiti barem u izbornu lektiru. U popisu u kojem su svoje mjesto našli William Shakespeare, Miroslav Krleža, August Šenoa, Đuro Sudeta, Charles Dickens i Eugen Kumičić nema razloga da svoje mjesto ne nađe i Matoš. Izbor prikladnih novela za lektiru u sedmom ili osmom razredu osnovne škole mogao bi se obaviti između sljedećih: „Moć savjesti“, „Čestitka“, „Pereci, friški pereci“, „Kip domovine leta 188*“, „Nekad bilo – sad se spominjalo“, „U čudnim gostima“, „Iglasto čeljade“, „Moć štampe“, „Duševni čovjek“, „Vrabac“ i „Cvijet sa raskršća“.

U prvom razredu gimnazije predviđeno je da učenici svladaju sve književne vrste i oblike. Mnogo predložaka za taj zadatak zadanih nastavnim programom potječe iz Matoševa pera kao reprezentativni primjerci. Kao uzorke epigrama program propisuje čak tri Matoševa koji su vrsni primjeri te strane njegova stvaranja do koje se ne dolazi lako jer je razasuta po mnogim zabilješkama i novinama. Ti primjeru su „Ad hominem“, „Po Sv. pismu“ i „Djed unuku“. U objašnjavanju usporednih motiva u pjesništvu prema programu predviđena je usporedna analiza „Notturna“ triju pjesnika – Matoša, Krleže i Ujevića. Za obradu soneta predviđeno je Matoševo „Jesenje veče“, a za modernističku novelu predložak je „Cvijet sa raksršća“. Svi ti predlošci logičan su i primjeren izbor za teme koje se moraju obraditi te je tako Matoš zadovoljavajuće zastupljen u prvom razredu gimnazije. U nastavnim temama jezičnog izražavanja nalazi se i opis kao vrsta teksta pa bi se kao referentni primjeri mogli upotrijebiti ulomci iz putopisa ili pojedinih feljtona kao što je feljton „Ladanjske večeri“.

U trećem razredu gimnazije Matoš se obrađuje slijedom perodizacije i u nastavnom programu je glavni predstavnik moderne u hrvatskoj književnosti. To dopušta raznolike mogućnosti za izbor predložaka pa bi se profesorima trebalo dopustiti i više slobode u tom izboru. Čitanke u tom smjeru već rade određene pomake, kao što je ranije viđeno. Nastavni program propisuje „Utjehu kose“, „Jesenje veče“, „1909.“ i „Staru pjesmu“ kao predloške za Matoševu poeziju, „Camao“ kao predložak za novelističku prozu i „Umjetnost i nacionalizam“ kao primjer književnoteorijskog teksta. Odabir pjesama je logičan i prikazuje najbolje od Matoša, ali pjesma „Jesenje veče“ već se pojavila u programu za prvi razred gimnazije pa bi na njezino mjesto moglo doći nešto novo. Općenito gledajući, osim „Utjehe kose“ i „1909.“ pjesnički predlošci trebali bi biti slobodna procjena profesora uz one koji se nalaze u dostupnim čitankama. „Camao“ bi mogao biti zamijenjen

nekim drugim novelama koje su kraće tako da se mogu čitati u cijelosti, a „Umjetnost i nacionalizam“ mogli bi zamijeniti neki od feljtona iz *Pečalbe* koji bi bili učenicima mnogo bliskiji i zanimljiviji od književnoteorijskog teksta kojeg i čitanke nespretno interpretiraju. Time se Matoš kao književni kritičar i teoretičar ne bi morao zapostaviti, već bi se ta strana njegova stvaralaštva mogla predstaviti kroz zabilješke o životopisu, a predlošci bi se mogli preseliti u izborne sadržaje. Sve tri književne vrste mogu se aktualizirati pravilnim odabirom predložaka što je, osobito za srednjoškolski uzrast, vrlo zahvalan način prezentacije književnih djela. Sve to može se napraviti ne mijenjajući zadani broj sati predviđen za Matoša, a s obzirom na to da je Matoš nositelj cijelog književnog razdoblja, satnica bi se mogla i povećati. Prijedlozi nastavnih sati u idućem poglavlju namijenjeni su upravo trećem razredu gimnazije gdje su mogućnosti inovacije u nastavi za tog pisca nebrojene.

Nastavni programi za srednje strukovne škole u osnovi su ponešto skraćeni programi za gimnazije. Tako je u programu za prvi razred srednje četverogodišnje strukovne škole kao predložak za epigram samo „Ad hominem“. U praksi se na temelju tog predloška usvajaju osnovna obilježja epigrama (u usporedbi s epitafom), određuje se tema i motivi i analizira satiričan ton i pouka epigrama. U nastavnom je programu „Jesenje veče“ primjer soneta, dok se za pejzažnu koristi Wiesnerov predložak „Blago veče“. U srednjoj strukovnoj školi sonet i pejzažna pjesma obrađuju se u jednom predlošku, a to je „Jesenje veče“, što nije sasvim točno jer je već rečeno kako je za Matoša pejzaž duševno stanje pa je tako i ova pjesma većim dijelom misaona, ali se može interpretirati kao pejzažna. Pjesma se interpretira pomoću ugođaja, raspoloženja i pjesničkih slika. Pomoću nje usvajaju se pojmovi aliteracije, asonance, soneta i pejzažne pjesme te se otkriva simbolika u motivu jablana. Srednje strukovne trogodišnje škole imaju jednake predloške u jednakoj funkciji kao i četverogodišnje, ali u praksi se mnogo manje toga uspije obraditi i usvojiti. S obzirom na prirodu obrtničkih razreda trebalo bi nastojati promijeniti pristup i u najvećoj ga mjeri pojednostaviti i olakšati.

U programu za treći razred srednje četverogodišnje škole Matošev se lik i djelo, kao i u gimnaziji, analizira slijedom povijesti književnosti, samo u nešto manjem opsegu. Nastavni program kao predloške nudi „Utjehu kose“, „1909.“, „Kip domovine leta 188*“ i „Oko Lobora“. U praksi se još obrađuje i „Camao“. „Utjeha kose“ interpretira se na temelju teme, motiva i odnosa među tim motivima. Analizira se pjesnikov odnos prema smrti i simbolika kose. Na temelju predloška utvrđuju se obilježa Matoševe poetike i modernistički elementi. To se pokušava utvrditi i na

predlošku „1909.“ s dodatnim zadatkom pronalaženja Matoševa domoljublja i odnosa prema domovini. Svaka se strofa pojedinačno interpretira pomoću motiva, pjesničkih slika, osjećaja i raspoloženja. Cilj je uočiti gradaciju pjesnikovih osjećaja i doživljaja te razumjeti alegoriju pjesme. Analizira se Matoševa tehnika šoka i uporaba pejorativnih izraza u cilju pojačavanja dojma. Pjesma se uspoređuje s domoljubnim pjesmama iz doba preporoda kako bi se uočile razlike, poglavito u uporabi izraza. U interpretaciji „Kip domovine leta 188*“ počinje se od analize likova, njihove govorne karakterizacije te simbolike. Pokušava se dokučiti ironija u Matoševu doživljaju Hrvata i Hrvatske i usvaja se pojam crtice na temelju predloška. U interpretaciji novele „Camao“ analizira se fabula, simbolika naslova i lik Alfreda Kamenskog koji se uspoređuje s Đurom Martićem iz Leskovarove novele „Misao na vječnost“. Učenici bi trebali otkriti i bizarne motive u noveli te ih povezati sa stilom E.A. Poea. „Oko Lobora“ u praksi se promatra kroz prizmu impresionizma, otkrivanja asocijacija koje u Matošu pobuđuju krajevi kroz koje putuje, a od stilskih sredstava promatra se elipsa koja je česta pojava u Matoševoj prozi. Nastavni program za treće razrede srednje strukovne trogodišnje škole kao reprezentativne predloške Matoševa stvaralaštva odabire pjesme „Maćuhica“ i „1909.“ te putopis „Oko Lobora“. U praksi se u trogodišnjim obrtničkim školama interpretiraju samo predlošci poezije. Zanimljivo je da je za obrtničke škole predviđen sonet „Maćuhica“ koji se ne pojavljuje nigdje drugdje u školstvu, a nije predviđena „Utjeha kose“. Pomoću interpretacije „Maćuhice“ učenici bi trebali svladati obilježja Matoševe poetike, uočiti modernističke elemente i utvrditi pojam soneta, stilskih sredstava i ritma. U interpretaciji bi trebali zapaziti vizualne dojmove i sinesteziju te analizirati ritam pjesme. Također, raspravlja se o simbolu cvijeta i njegovoj mističnosti i povezanosti s Baudelaireovim *Cvjetovima zla*. Interpretacija „1909.“ u osnovi je jednaka onoj kakva se radi u četverogodišnjim školama, ali bez tehnike šoka usporedbe s prethodnim domoljubnim pjesmama.

Valja napomenuti kako učenici četverogodišnjih srednjih strukovnih škola često ne zaostaju za učenicima gimnazija po mogućnostima i zanimanju za književnost te se ne treba ustručavati od pokušaja inovacije na satima tih razreda, ali potrebno je dobro procijeniti koliko je to moguće u pojedinom razredu. Pokušaji proširivanja gradiva ili drugačijeg pristupa s učenicima tih škola često mogu propasti ako se pažljivo ne isplanira pristup ili ne procijeni njihova spremnost i zanimanje za bilo kakav rad. Prijedlozi sati koji slijede mogu se bez izmjena primijeniti i na nastavi u tim školama ako profesor procijeni da je razred sposoban i voljan sudjelovati u takvom satu.

Na državnoj maturi o Matošu je na osnovnoj razini potrebno znati interpretirati njegovu liriku i crticu „Kip domovine leta 188*“. Za višu razinu učenici moraju također znati interpretirati Matoševu liriku te interpretirati novele „Camao“ i „Cvijet sa raskršća“. Za školsku godinu 2011./2012. i predviđeno za 2012./2013. Matoševe su pjesme tema za esej na osnovnoj razini.

3.4 Primjer sata iz nastavne prakse

Nastavni sat o kojem će se govoriti u ovom poglavlju održan je u 3. razredu Građevinsko-geodetske škole Osijek, smjer arhitekti, 18. travnja 2013. godine kao dio nastavne cjeline književnosti hrvatske moderne. Nastavna jedinica koja se analizirala na satu pjesma je „1909.“ Antuna Gustava Matoša. Postavljene obrazovne zadaće sata su: uočavanje i usvajanje obilježja Matoševe poetike i modernističkih elemenata u pjesmi, analiza sadržaja i izraza pjesme, shvaćanje soneta kao savršenog oblika, zapažanje simbolike i odnosa žena – domovina u pjesmi te shvaćanje Matoševa domoljublja. Odgojne i funkcionalne zadaće su: senzibiliziranje učenika za čitanje i pisanje poezije, razvijanje domoljublja i svijesti o važnosti i bogatstvu hrvatske književnosti, razvijanje recepcijskih i spoznajnih sposobnosti te razvijanje sposobnosti uspoređivanja stvaralaštva različitih razdoblja. Oblici rada koji prevladavaju na satu su čelni i skupinski, upotrebljavaju se metode heurističkog razgovora, čitanja i pisanja, a od sredstava i pomagala uporabljuju se čitanka, nastavni listići, ploča i kreda te grafoskop.

Sat počinje motivacijskim razgovorom o snovima. S učenicima se raspravlja o tumačenju i značenju snova te nose li oni zapravo ikakav značaj u ljudskim životima. Nakon razgovora s učenicima profesorica ispriča san koji je navodno Matoš sanjao u Krapini na stotu godišnjicu rođenja Ljudevita Gaja. Nakon kratkog razgovora o Ljudevitu Gaju i podsjećanja učenika na njegovu povijesnu važnost učenici u bilježnice i profesorica na ploču zapisuju ime pjesnika i naslov pjesme. Uslijedilo je interpretativno čitanje pjesme i kratko očitovanje učenika o dojmovima koje je na njih ostavila pjesma. Tada se razred pripremio za interpretaciju pjesme skupinskim radom.

Razred je podijeljen na čak šest radnih skupina u razredu od dvadeset i sedam učenika tako da je u četiri skupine bilo po pet učenika te u jednoj četiri, a u jednoj tri. Svaka skupina dobila je posebna pitanja za analizu pjesme. Pitanja po skupinama su sljedeća:

1. skupina – Pratite razvoj motiva žene, pronađite riječi i izraze koje Matoš rabi oslikavajući ju. Koja stilska sredstva zapažate u oslikavanju žene? Što simbolizira žena?
2. skupina – Pratite razvoj motiva stratišta, pronađite riječi i izraze koje rabi Matoš oslikavajući ga. Koja stilska sredstva zapažate u oslikavanju stratišta? Što simbolizira stratište?
3. skupina – Pratite emocije lirskoga subjekta. Na koji način Matoš iskazuje svoju skamenjenost, grč, podvojenost osjećaja, žrtvovanje, suosjećanje s domovinom, bol... Citirajte stihove. Kako se odvija gradacija pjesnikovih osjećaja i proživljavanja od prve do zadnje strofe?
4. skupina – Proučite ulogu glagola u pjesmi? Što primjećujete u prvoj strofi? Kako se naziva to stilsko sredstvo? Što se postiže njegovom uporabom? Objasnite ulogu aorista u trećoj i četvrtoj strofi.
5. skupina – Pronađite primjere za: epitet, usporedbu, metaforu. Objasnite njihovu ulogu u stvaranju pjesničkih slika.
6. skupina – Proučite formu pjesme. Odredite vrstu strofe i stiha – vrstu pjesme, rimu, zapazite pravilnost u vrsti stihova i vrsti rime.

Prema tim pitanjima učenici u skupinama zajedno analiziraju pjesmu i traže odgovore. Nakon što je prošlo dovoljno vremena za rješavanje zadataka svaka skupina objavljuje svoje rezultate, a svi učenici zapisuju najvažnije. Na ploču u obliku natuknica profesorica zapisuje osnovne značajke koje će u kasnijem učenju pomoći učenicima u pamćenju najvažnijih obilježja pjesme. Vodeći se učeničkim odgovorima na pitanja i slijedeći redoslijed rednih brojeva skupina, natuknice na ploči izgledaju ovako:

<u>motiv žene</u> - ona
- obješena
- suha kao prut – usporedba
- zarobljena i posramljena
- ima majčino lice i oči krasne dame (bludnice)
- Hrvatska
- njeno ime briše žbir
- žena=domovina – simbol

<u>motiv stratišta</u> - uznički zid
- zid srama

- crna zločinačka jama
- ubojstvo
- lijepo mjesto – ironija
- kobna rupa
- stratište = stanje u Hrvatskoj – simbol

osjećaji lirskog subjekta - skamenjenost
- grč
- podvojenost osjećaja
- žrtvovanje
- suosjećanje s domovinom
- bol
- gradacija osjećaja

glagoli u pjesmi - elipsa – nema glagola = statičnost, vrijeme je zaustavljeno, zgražanje, skamenjenost
- aorist, propadanje Hrvatske – sve je završeno

forma - dvije katrene, dvije tercine = sonet
- stih – deseterci, jedanaesterci
- rima – obrgljena u katrenima, u tercinama ccd eed

Skupina koja je imala zadatak s epitetima, metaforama i usporedbama usmeno je navela pronađene elemente koji nisu zapisivani na ploču već su ih učenici samo pratili i zabilježili u tekstu pjesme.

Nakon završetka analize odgovora profesorica na prozirnici prikazuje troČlanu kompoziciju pjesme koju učenici moraju potkrijepiti stihovima. Pjesma se kompozicijski dijeli na ova tri djela:

1. tema – prvi katren
2. vrhunac – drugi katren
3. razrješenje – dvije tercine

Idući je zadatak za učenike usporediti Matoševu pjesmu s domoljubnim pjesmama pjesnika iz prethodnih razdoblja. I za taj zadatak imaju pomoć prozirnice na kojoj su navedeni sljedeći pjesnici i njihove pjesme:

Hrvatski domoljubni pjesnici 19. st.
Petar Preradović – Moj dom, Jezik roda moga (ilirizam)
Antun Mihanović – Horvatska domovina (ilirizam)
August Šenoa – Budi svoj (predrealizam)
Silvije Strahimir Krančević – Iseljenik (realizam)

Učenici su na temelju usporedbi zaključili kako u Matoševoj pjesmi ne postoji patetika te kako pjesnik ne radi na tome da stihovima veliča domovinu, već suosjeća s njom i pati zbog gaženja njezinih prava. On kroz pjesmu iskazuje svoju najdublju bol zbog patnje svoje domovine.

Kako bi se uspostavila sinteza, učenici dobivaju zadatak da na temelju natuknica i bilježaka koje su zapisali tijekom sata sastave tekst esejskog tipa u kojem će obuhvatiti što više podataka. Cilj je takvog načina sinteze obrađenog gradiva priprema učenika na pisanje eseja s kojim će se susresti na državnoj maturi.

Škola u kojoj se dotični sat održao nije pretjerano zahvalna za izvođenje nastave Hrvatskog jezika zbog prirode učenika i njihove opće nezainteresiranosti za taj predmet kao i za većinu drugih predmeta i školovanje općenito. Smjer arhitekta najuspješniji je od svih smjerova u nastavi Hrvatskog i učenici tog smjera pokazuju najviše zanimanja za obrađeno gradivo. Primjerni sat naišao je na prosječno raspoložene učenike što se tiče aktivnosti i svladavanja gradiva, ali zbog skupinskog rada i dinamike cijelog sata ti problemi djelomično su uklonjeni. Bez sumnje bi u ostalim smjerovima bilo puno više problema u aktiviranju učenika i još više u svladavanju gradiva. Stoga se za ostale smjerove cijela nastava Hrvatskog pojednostavljuje koliko god je to moguće.

3.5 Anketa

Ubrzo nakon završetka obrade Matoša i perioda moderne u nekoliko je smjerova iste škole provedena anketa o razumijevanju i dojmu Matoševih djela koja su obrađivana na nastavi. Anketni listići uručeni su u tri treća razreda te ih je sveukupno ispunilo pedeset i četiri učenika. Očekivano,

velik broj anketnih listića popunjen je s krajnjim nezanimanjem i nije iskoristiv za konstruktivno donošenje sudova o stavu učenika osim onoga da ne žele biti na satima Hrvatskog jezika ni satima nastave uopće što god da se na njima radilo. Ipak, postojalo je trideset listića koji su popunjeni savjesno i gdje se jasno izražava stav učenika koji ozbiljnije shvaćaju nastavu kako bi se moglo doći do nekih korisnih zaključaka. Pitanja koja su učenicima postavljena na anketnim listićima i priroda dobivenih odgovora su:

1. Razumijete li pjesme A.G. Matoša koje ste čitali na satu?

Ključno pitanje u anketi postavljeno je prvo kako bi se odmah uočila samoprocjena učenika. Zanimljivo je kako su negativni odgovori (ozbiljno popunjenih listića) u manjini, dok su potvrdni i odgovori s „donekle" približno jednakog broja. Jedan je odgovor sadržavao pojašnjenje: „Ne bih razumjela da profesorica nije objasnila." Dakle, može se zaključiti kako učenicima nije toliko teško svladati pjesme što bi se moglo očekivati, ali ih je teško motivirati da se potrude razumjeti ih. Oni koji su se potrudili smatraju da pjesme razumiju, ili većinom razumiju, dok ostali neće ni pokušati. Također, oni će motiviraniji uz objašnjenja profesora uspjeti svladati pjesme.

2. Sviđaju li vam se pjesme A.G. Matoša koje ste čitali na satu?

Pitanje je uvedeno kako bi se dobila slika o motivaciji učenika i posvećenosti pjesmama dok su ih čitali te bliskosti koja je ostvarena. Očekivano, svi listići s potvrdnim odgovorima na prvo pitanje na ovo pitanje odgovorili su također potvrdno. Listići osrednjeg razumijevanja pjesama očekivano su na tom pitanju podjednako potvrdni i negativni. Ono što pomalo iznenađuje je da se nekim (gotovo trećina listića) učenicima koji pjesme nisu razumjeli one ipak sviđaju. Ta činjenica govori u prilog tvrdnji o bogatstvu Matoševa izražaja. Kao što je navedeno u praksi osnovne škole, učenici često ne razumiju pjesme, ali privlači ih njihova ritmičnost i ljepota izražaja. Pravilnim pristupom pjesmama i učenici koji teže razumiju pjesme mogu se početi za njih zanimati i svladati ih.

3. Je li vas se dojmila „*1909.*"? Na koji način?

Odgovori su podijeljeni. Negativni odgovori pojašnjavaju kako im je tematika premračna ili kako je pjesma presložena. Dakle, od učenika koji smatraju da samo djelomično razumiju Matoševe pjesme „*1909.*" razumiju najteže, vjerojatno zbog alegorije koju ne mogu do kraja dokučiti. Učenici koji su odgovorili pozitivno kao razlog uglavnom navode domoljubnu tematiku i način izražavanja. Neke se dojmila simbolika i alegorija što opet potvrđuje zaključak kako pravilnim razumijevanjem učenici razvijaju privrženost književnim predlošcima.

4. Možete li „*1909.*" povezati s nekim kasnijim događajima u 20. st.?

Cilj pitanja je provjeriti sposobnost učenika u aktualizaciji djela i ostvarenoj aktualizaciji na nastavi. Nažalost, samo je nekoliko odgovora na to pitanje bilo potvrdno s pripadajućim objašnjenjem; nekoliko je odgovorilo potvrdno, ali bez navođenja događaja tako da su beskorisni za bilo kakve zaključke. Oni koji su uočili povezanost navodili su Domovinski rat, Hrvatsko proljeće i otpor mađarizaciji u Austro-Ugarskoj. Zanimljivo je kako nitko nije spomenuo ni jedan svjetski rat. Odgovori na pitanje ukazuju na nezanimanje i neupućenost učenika u nacionalnu povijest, i to u zabrinjavajućoj mjeri.

5. Je li vas se dojmila „*Utjeha kose*“? Na koji način?

Iznenađujuće, ali potvrdnih odgovora znatno je manje nego pod trećim pitanjem. S druge strane, već u drugom pitanju neki su učenici naveli pjesmu kao najdražu. Jedan potvrdni odgovor daje pojašnjenje kako je pjesma dojmljiva zbog „jakih riječi“, što opet dokazuje kako učenicima Matošev izraz nije toliko stran koliko zahtijeva pravilan pristup. Negativni odgovori, ako sadrže objašnjenje, govore o tematici i tonu koji im smeta.

6. Biste li pročitali još neke Matoševe pjesme?

Pitanje želi otkriti koliko se ostvaruje zadaća razvijanja sklonosti čitanju poezije. Podjednaka je količina pozitivnih i negativnih odgovora, ali iz nekih je vidljivo kako pitanje ipak nije postavljeno dovoljno jasno. Učenici katkad misle kako se radi o tome bi li pročitali pjesme ako su im zadane, a ne samoincijativno što je bio cilj. Da bi pitanje bilo konstruktivno, trebalo je glasiti „Želite li pročitati još Matoševih pjesama?“

7. Razumijete li novelu *Camao*?

Cilj je otkriti koliko lako učenici mogu shvatiti specifičnu Matoševu prozu. Velika je većina odgovora potvrdna.

8. Koliko vam je blizak lik Kamenskog? Razumijete li njegove motivacije?

Većina učenika razumije motivacije lika (očito su na nastavi dobro objašnjene), ali im lik nije blizak, što je i očekivano. Cilj pitanja bio je pokazati kako je možda vrijeme za neke druge primjere Matoševe proze i izbor novela s likovima s kojima bi se učenici lakše mogli poistovjetiti ili im se lakše približiti.

9. Mislite li da gradivo o Matošu treba proširiti, smanjiti ili ostaviti kako jest?

Posljednje pitanje u anketi trebalo bi iskazati konačan zaključak učenika o tome kakav je dojam na njih ostavilo Matoševo stvaralaštvo i jesu li ga smatrali još jednom mukom ili nečim ugodnim. Svega dva odgovora traže da se gradivo smanji, a tri ostaju suzdržana, dok velika većina smatra

kako količina treba ostati kakva jest. Znatan je broj onih koji misle da gradivo treba proširiti, a među njima se nalaze i neki koji nisu sasvim razumjeli djela, čak s napomenama kao „...trebalo bi proširiti, iako je teško za čitanje“ i „...proširiti jer je utjecajan hrvatski pisac“. Učenici, dakle, prepoznaju Matoševu veličinu i osjete da postoji „nešto“ što ga ističe i što je vrijedno istraživati.

Zaključak svega mogao bi biti kako je pravilan pristup djelu ono što čini ključnu razliku u recepciji djela među učenicima. Valja napomenuti kako je anketa provedena u nastavnim smjerovima srednje škole koji pokazuju vrlo nisku razinu zanimanja za nastavu Hrvatskog jezika u usporedbi s ostalim srednjim školama, ali se ipak pojavio znatan broj odgovora koji pokazuje naklonost prema Matošu, zanimanje i motivaciju za obrađivanjem njegovih djela. Ako u srednjoj strukovnoj školi postoji značajan broj učenika koji misli da bi gradivo o Matošu trebalo proširiti, sasvim je jasno da se takva i još veća razina motivacije može postići i u pogodnijim okruženjima za nastavu književnosti.

4. Prijedlozi novih nastavnih sati

4.1 „Zeleni demon“

Feljton „Zeleni demon“ prvi je put objavljen u časopisu *Hrvatska sloboda* u Zagrebu 1911. godine, a uvršten je u zbirku feljtona *Pečalba* objavljenu 1913. godine. U njemu Matoš donosi životnu ispovijest poznanika o problemima s alkoholom, personificirajući ga kao zelenog demona. Prijedlog nastavnog sata koji slijedi namijenjen je za treći razred gimnazije kao sastavni dio nastavne teme A.G. Matoša u sklopu koje bi se učenici upoznali i s njegovim feljtonističkim stvaralaštvom koje do sada nije bilo uvršteno u nastavni program.

Obrazovne zadaće koje bi sat trebao ispuniti su: upoznavanje Matoša kao novinara-feljtonista, usvajanje pojma feljtona, proširivanje spoznaje o raznolikosti Matoševa stvaralaštva, povezivanje zbilje i književnog teksta, razvijanje sposobnosti pismenog izražavanja i preslikavanja stvarnosti u književni tekst, shvaćanje Matoševa stvaralaštva kao dokumenta vremena, uprizorenje i opisivanje apstraktnog pojma alkoholizma, uočavanje alkoholizma kao društvenog problema među mladima, obrazovanje o toj vrsti ovisnosti i stvaranje vlastitog stava prema izazovima društva. Također, traži se aktualizacija teme i međupredmetna korelacija s Biologijom. Ako se ostvari korelacija s Glazbenom kulturom navedena na kraju opisa sata, onda se može ostvariti i zadaća shvaćanja

Matoša kao pisca goleme erudicije čije stvaralaštvo je prozor u kulturni svijet Europe na prijelazu stoljeća i uvid u sve grane umjetnosti.

U nastavnom programu Biologije za treći razred gimnazije predviđeno je obraditi temu ovisnosti što pruža izvrsnu priliku međupredmetne korelacije. Korelacija se može postići već u fazi motivacije. Motivacija se može pokrenuti razgovorom u kojem bi učenici osvježili znanje sa sata Biologije o ovisnosti o alkoholu. Profesor bi razgovor trebao potaknuti pitanjima o tome što učenici znaju o utjecaju alkohola na umne i tjelesne sposobnosti čovjeka i njegovo ponašanje te kakav je njihov stav o konzumaciji alkohola općenito. U razgovoru učenici mogu navesti i primjere[11] iz života o bilo kakvim događajima vezanima uz konzumaciju alkohola kako bi se ilustrirale posljedice koje može izazvati. Kako bi se uspješno ostvarila korelacija s biologijom i postavili kvalitetni temelji za djelo koje slijedi, razgovor bi trebao potrajati dovoljno dugo, otprilike desetak minuta.

Nakon motivacije profesor treba najaviti književno djelo i obaviti unutarnju lokalizaciju teksta navodeći zbirku *Pečalba* i ukratko objašnjavajući u koju sferu Matoševa djelovanja ona pripada. Također, bilo bi poželjno da profesor u učenicima objasni što je to feljton (podlistak) i naglasi kako su Matoševi feljtoni zapisi iz stvarnog života, dokumenti svojeg vremena. Učenici tada trebaju samostalno u tišini pročitati feljton „Zeleni demon".

Nakon što su učenici pročitali tekst profesor ga s njima treba interpretirati heurističkim razgovorom[12]. U razgovoru trebaju sudjelovati svi učenici te se što češće služiti citatima iz teksta kako bi potkrijepili svoje odgovore. Pitanja pomoću kojih bi se razgovor s učenicima trebao razvijati (s pripadajućim mogućim odgovorima) su sljedeća:

Kako na piščeva prijatelja[13] utječe alkohol s obzirom na um i tijelo? (Izaziva strašnu glavobolju, tjelesnu onemoćalost, bolove, teško disanje, groznicu, kosa mu je naglo posijedila. Spreman je na svakakva zlodjela, zaboravlja što mu se dogodilo, izaziva gađenje prema samome sebi, halucinira.)

Kako on personificira alkohol? (Kao zelenog demona, otrovnog demona bolesti, ludnice i smrti, prokleti demon, bol svih bolova...)

[11] Podrazumijeva se da profesor učenicima naglasi kako u navođenju primjera treba biti diskretan i govoriti o anonimnim osobama. Isto pravilo vrijedi i za kasniji zadatak pismenog stvaralaštva.

[12] U sva tri prijedloga nastave navedena u ovom radu razgovor je osnovna metoda postizanja ciljeva. U interpretativno-analitičkom sustavu ključnu ulogu nosi dvosmjerna komunikacija između učenika i profesora (Rosandić, 2005:205) pa je tako heuristički razgovor vođen profesorom idealan za ostvarenje zadanih ciljeva.

[13] Da bi se izbjegla stalna upotreba te sintagme ili oslovljavanje lika s 'protagonist' ili 'subjekt', profesor može prije početka analize, a nakon čitanja teksta, predložiti učenicima da za glavnog lika izmisle ime kojim bi ga oslovljavali čime bi se moglo ostvariti i približavanje lika učenicima te lakše shvaćanje i predočavanje lika.

Koja dva događaja izazvana alkoholom prepričava? Što ih povezuje? Koji su sve simboli smrti koje možete pronaći? (Događaji na groblju i u kanalizacijskoj cijevi koja mu se činila kao grob. Povezuje ih smrt, strah od smrti, užas. Simboli smrti su Mirogoj, Chopinova *Mrtvačka koračnica*, Saint-Saënsov *Mrtvački ples*, Beethovenove mrtvačke arije, vijenci, grobovi.)

Slažete li se s izjednačavanjem alkohola i smrti? (Da, alkohol je kriv za mnoge smrti, bolesti jetre i slično, izaziva mnoge prometne nesreće sa smrtnim ishodima. Ne, alkohol je veselje i opuštenost. Donekle, u umjerenim količinama izaziva veselje, ali pretjerivanjem dovodi do smrti.)

Koje razloge piščev prijatelj navodi zbog kojih pije? Je li on alkoholičar? Ostavlja li na njega alkohol stalne posljedice? (Pije zbog društva. Inače nije alkoholičar. Da, od njega je alkohol napravio tužnog, psihički slomljenog i istraumatiziranog čovjeka.)

Kako se protagonist osjeća dok puzi kroz cijev kanalizacije? O čemu razmišlja? (Kaje se zbog pića, proklinje vino i pivo i misli na majku i sestru.)

Naravno da se učenički odgovori ne mogu u potpunosti predvidjeti, stoga je na profesoru da usmjeri razgovor prema tim odgovorima i nastavi razvijati neke neočekivano kreativne ili pronicljive te tako proširi razgovor.

Razgovor se treba nastaviti i u prvu fazu sinteze. Profesor sada treba pokušati aktualizirati temu feljtona i pitati učenike da usporede ono što o alkoholu govori feljton s onim što su naučili na satu Biologije. Osnovni bi orijentir trebali biti razlozi zašto ljudi piju, osobito mladi, i jesu li se ti razlozi promijenili od Matoševa vremena. Druga je faza sinteze stvaralački zadatak. Učenici dobivaju zadatak napisati sastavak u kojem bi na svoj način personificirali alkohol kao što je to učinjeno u „Zelenom demonu“, zamislivši da pišu feljton za novine u kojem bi trebali svrnuti pozornost javnosti na društveni problem pijenja alkohola. Pri tome trebaju iskoristiti ono što su saznali na ovome satu i satu Biologije te uključiti događaje iz stvarnog života za koje su čuli ili, ako to žele, uključiti vlastita iskustva. Pisanje feljtona trebaju započeti na satu, a dovršiti ga kod kuće i poslati elektroničkom poštom profesoru kako bi ih imao vremena pročitati prije idućeg sata. Na idućem satu nekoliko će se feljtona (dobrovoljno ili oni najbolji) pročitati naglas pa se može povesti i rasprava o načinu na koji su učenici prikazali alkohol i o njihovim stavovima.

Kao dodatni sadržaj i moguće ostvarenje korelacije s Glazbenom kulturom može se organizirati slušanje glazbenih djela navedenih u tekstu. Slušanje se može održati na satu Hrvatskog jezika ili na satu Glazbene kulture gdje se i programom predviđa obrađivanje Beethovena i Chopina, a kako u programu stoji i obrada romantizma kao razdoblja u glazbi tako se i Saint-Saënsov *Mrtvački ples*

može uvrstiti u slušanje. Pri tome učenicima treba naglasiti kako je i Matoš bio glazbenik što im omogućuje jasnije shvaćanje glazbenih simbola u tekstu.

Cilj sata nije samo svladavanje navedenih zadaća i problematiziranje alkoholizma već i upoznavanje učenika međusobno i s profesorom. Feljtoni koje učenici moraju napisati mogu poslužiti kao odličan uvid u učeničke stavove o jednom od najvećih problema mladih danas. Učenici često u pismenim sastavima gotovo neprimjetno izraze svoje probleme pa se time pruža prilika za pomoć. Profesor Hrvatskog tako može stavove iz feljtona priopćiti i razredniku kako bi ga na vrijeme obavijestio ako je nešto potrebno poduzeti ili obaviti razgovor s učenicima ako je u feljtonima primijetio nešto važno, nekakav skriven problem ili čak poziv u pomoć. Profesor može razmisliti i o tome da učenicima omogući anonimnost prilikom čitanja radova (u tom bi ih slučaju čitao profesor) kako bi ih zaštitio i omogućio iskrenije izražavanje kakvo je na koncu i ono u Matoševu feljtonu.

4.2 „Moć štampe“

Crtica „Moć štampe“ prvi je put tiskana u *Srpskoj zastavi* u Beogradu 1904. godine tijekom Matoševa drugog boravka u tom gradu. Iduće je godine objavljena u satiričnom časopisu *Knut* Ise Velikanovića, a 1909. uvrštena je u Matoševu zbirku proze *Umorne priče*. U tom vrlo kratkom književnom djelu sadržano je mnogo slikovitosti o problemima koje je Matoš doživljavao prilikom svojeg prvog boravka u Beogradu kada je objavio nepovoljnu kritiku o Veselinovićevu *Hajduku Stanku*, nalazeći se u približno jednakoj situaciji kao protagonist crtice, uključujući i optužbe za špijunažu. Nastavni sat koji slijedi namijenjen je trećem razredu gimnazije, ali se može izvesti i u srednjim strukovnim školama.

Obrazovne zadaće koje sat treba ispuniti su: upoznavanje s Matoševim proznim stvaralaštvom, uočavanje autobiografskih elemenata u Matoševoj prozi, upoznavanje s Matoševim životom, njegovim položajem književnika, novinara i književnog kritičara u stranoj zemlji, povezivanje zbilje i književnog djela, uočavanje osobina i moći masovnih medija, uočavanje osobina društva i čimbenika na društvo, razvijanje kritičkog stava prema medijima, razvijanje sposobnosti uočavanja razlike između različitih perspektiva i formiranje vlastitog stava o društvenim pitanjima. Također, pokušava se aktualizirati tema književnog djela i ostvariti međupredmetna korelacija s predmetom povijesti.

Sat počinje motivacijom razgovorom o masovnim medijima. Učenici trebaju navesti koje vrste masovnih medija danas postoje (internet, televizija, novine), koje od tih medija oni prate i o čemu ti mediji izvještavaju. Nakon toga učenici trebaju iznijeti svoje mišljenje o vjerodostojnosti tih medija, vjeruju li im oni osobno te kakav i koliko snažan utjecaj ti mediji, osobito internet, imaju na društvo.

Najavu teksta profesor treba započeti kratkim upoznavanjem učenika s Matoševim boravkom u Beogradu i situaciji u kojoj se našao kao književnik i kritičar kako bi smjestio tekst u odgovarajuće vrijeme i prostor. Učenike također treba podsjetiti na povijesne prilike (političke odnose Austro-Ugarske i Srbije) koje su do sada već učili na satu povijesti. Nakon lokalizacije teksta učenici ga trebaju samostalno i u tišini pročitati. Valja napomenuti kako je tekst opterećen srbizmima pa profesor prije čitanja može učenicima dati listu manje poznatih riječi kako bi ga lakše shvatili i kako bi se izbjeglo usvajanje tuđica (npr. štampa umjesto tisak).

Interpretaciju teksta treba obaviti pomoću heurističkog razgovora, postavljajući pitanja o tekstu. Kao i u prethodno opisanom satu, poželjno je sudjelovanje svih učenika i dokazivanje svojih odgovora primjerima iz teksta. Pitanja koja služe kao smjernice za interpretaciju teksta s pripadajućim mogućim odgovorima su sljedeća:

Kakva je osoba Jovan Petrović? (Siromašni novinar, fizički slab, iskren.)

Koja ga njegova osobina dovodi u sukobe? Koja je ljudska osobina zaslužna za njegovu propast? (Njegova ga iskrenost dovodi u sukobe. Zavidnost, laž i ponos drugih zaslužni su za njegovu propast, kao i lakovjernost čitatelja koji ga ne poznaju osobno, a skloni su povjerovati novinama.)

Koje je osnovno sredstvo Jovanove propasti? Zašto se ne može braniti? (Osnovno sredstvo su novine. Ne može se braniti od optužbi jer nema novaca za tužbu ni snage da se odupre uredniku.)

U čemu je „moć štampe“? Kako novinari okreću narod protiv Jovana? Kako se on okrene sam protiv sebe? (Moć je u velikom broju čitatelja, ugledu novina i načinu na koji novinari podilaze narodu. Okreću narod protiv Jovana stavljanjem čitatelja u položaj da sebe promatra kao poštenog i neiskvarenog, a Jovan je „reakcionar i mafijaš“. Sama množina ljudi koji vjeruju da je on špijun uvjeri Jovana kako to on doista jest jer ne može toliko ljudi biti u krivu.)

Pronađite autobiografske elemente u tekstu. (Boravak u Beogradu, novinarstvo, neprijateljstvo drugih zbog kritike, izmišljanje kleveta, nemogućnost zaposlenja u gradu i slično.)

Što biste vi napravili da ste na Jovanovu mjestu?

Kakva je danas moć medija? (Od učenika se očekuje da uoče snagu novinarstva danas i njen utjecaj na društvo. Ako se sami ne sjete tih primjera, profesor bi ih trebao podsjetiti na koje sve

načine mediji utječu na društvo te spomenuti događaje na koje su izravno utjecali mediji kao što su samoubojstvo medicinske sestre koja je nenamjerno objavila spol djeteta britanskog princa Willliama i njegove žene Kate, samoubojstva na Facebooku izazvana javnim poniženjima, blaćenje političara u medijima, politička propaganda, blaćenje ljudi koji se zamjere medijima gdje bi najsvježiji primjer bio napad medija na Marija Mandžukića nakon odbijanja davanja intervjua, iskorištavanje slavnih i njihovih života za popunjavanje novina, ali i pozitivne stvari kao razne dobrotvorne akcije koje mediji promoviraju kao one za Anu Rukavinu ili Noru Šitum. Također, potrebno je komentirati i moć reklama koje uvjeravaju ljude u kvalitete proizvoda ili neke znanstvene zaključke koji nisu dovoljno vjerodostojni, ali postaju istinom čim ih prenese dovoljno medija.)

Kao zaključak sata i sintezu naučenog učenici trebaju napisati petostih o crtici „Moć štampe“ vodeći računa o svemu što je na satu rečeno i što su usvojili. Petostih može izgledati ovako:

tisak (štampa)
moćna, nepobjediva
špijuniranje, optuživanje, klevetanje
Štampa je gospodarica društva.
mediji

Sat bi učenicima trebao potaknuti razmišljanje o masovnim medijima i pokušati im formirati stavove tako da ih zaštiti od mogućih problema koje ti mediji, osobito internet i Facebook, mogu izazvati. Dakako da je to tema koja je u satu tek površinski proučena, ali zato ju treba nadograditi i proširiti u ostalim prilikama, primjerice na satu razrednika. S obzirom na složenost teme i širinu koju razgovor može poprimiti nakon čitanja teksta, profesor treba voditi računa o vremenu, ali bolje je žrtvovati fazu sinteze ako su učenici u razgovoru aktivni i imaju dobre argumente koji potiču kvalitetu razgovora. U tom slučaju može se organizirati i debata na bilo koju od mogućih tema navedenih u posljednjem pitanju razgovora. Ta debata može poslužiti kao sinteza umjesto petostiha.

4.3 Posljednja tri soneta („Napast“, „Prkos“, „Notturno“)

Soneti „Napast“, „Prkos“ i „Notturno“ objavljeni su u travnju 1914. godine u zagrebačkom listu *Savremenik* pod zajedničkim naslovom „Posljednja tri soneta“ uz bilješku koja pojašnjava kako su to soneti nastali u posljednjim danima Matoševa života. (Matoš, 2004:348) S obzirom na okolnosti nastanka i sadržaj te raspoloženje koje u njima vlada jedinstven su dokument o najtežim trenucima jednog od najekspresivnijih pjesnika. U tim su sonetima zabilježeni tijek misli o sudbini koja je sve vjerojatnija te odjek teške agonije kroz koju je pjesnik prolazio. Cilj nastavnog sata koji usporedno obrađuje sva tri soneta je, uz sve ostale nastavne zadaće, proširiti bogatstvo stvaralaštva koje je do sada u nastavnom programu donosio „Notturno“. Sat je namijenjen trećem razredu gimnazije pod uvjetom da su učenici već upoznali pjesmu „Utjeha kose“.

Obrazovne zadaće tog nastavnog sata su: upoznavanje s Matoševom poezijom i životopisom, prepoznavanje načina na koji Matoš prenosi svoje raspoloženje u sonete, povezivanje pjesnikova životopisa i stvaralaštva, uočavanje nošenja s problemima i teškom sudbinom iz stvarnog života kroz svijet poezije, shvaćanje simbola i simbolističkog prikaza stvarnosti u poeziji, razvijanje sposobnosti shvaćanja poetskog izričaja, razvijanje sposobnosti uspoređivanja tekstova poezije, razvijanje sposobnosti poetskog izražavanja i stvaralaštva, približavanje hrvatskoj poetskoj baštini i razvijanje navike čitanja i pisanja poezije.

Sat treba započeti osvježavanjem već stečenog znanja o Matoševu sonetu „Utjeha kose“. Profesor treba pitanjima podsjetiti učenike na motive koji su se javljali u pjesmi i raspoloženje koje je u njoj vladalo te, najvažnije, odnos prema smrti i osjećaje prema ženi koje je pjesnik izrazio. Važno je i sjetiti se motiva kose i sna koji su vodeći u objašnjavanju pjesnikova poimanja smrti u vrijeme nastanka tog soneta.

Najava tekstova koji će se uspoređivati počinje opisom situacije u kojoj su nastali što je ključno za njihovo razumijevanje. Učenicima treba objasniti kako je Matoš te tekstove, svoje posljednje sonete, napisao kada već tri mjeseca boravi u bolnici zbog teške bolesti grla, ne može govoriti, sporazumijeva se s ljudima oko sebe pišući na komadiće papira, a hrane ga kroz cjevčicu. S obzirom na tadašnje medicinske prilike, njega nije posebno kvalitetna te stoga trpi strašne bolove. Unatoč svemu tome, piše stihove i nekoliko dana prije smrti čak šalje korekturu tekstova koju je sam obavio.

„Napast“ je prvi sonet koji profesor čita učenicima. Nakon što su poslušali pjesmu i istodobno je pratili pred sobom, učenici dobivaju zadatak odrediti motive i raspoloženje. Među motivima koje su pronašli, trebaju pronaći one koji simboliziraju smrt i usporediti ih s motivima koji su upotrebljavani u sonetu „Utjeha kose“. Također, potrebno je uočiti razliku između raspoloženja i odnosa prema ženi u sonetima. Konačno, na temelju onoga što znaju o situaciji u kojoj se pjesnik nalazi dok piše sonet, učenici trebaju uočiti u kakvom se duševnom stanju nalazi dok piše te stihove (bijes, nemoć, razočaranje) te im je, ako ga sami ne zapaze, potrebno istaknuti pomalo oksimoronski zaključak soneta: „...vrag se smilovo.“(Matoš,2004:109) i slobodno protumačiti njegova moguća značenja.

Nakon interpretacije soneta „Napast“, profesor učenicima kao uvod u pjesmu „Prkos“ treba ukratko prepričati mit o natjecanju u sviranju između boga Apolona i satira Marsije kako bi učenici mogli shvatiti simbolizam mitoloških motiva s kojima će se u pjesmi susresti. Profesor tada čita sonet „Prkos“. Na isti način kao i tijekom čitanja prethodnog soneta učenici prate pjesmu dok traje čitanje te izdvajaju motive i utvrđuju raspoloženje u pjesmi. Najvažnije za interpretaciju „Prkosa“ je uočavanje promjene stava prema smrtnosti u odnosu na „Napast“. Tijekom analize motiva treba uočiti nedostatak slikovitih motiva vezanih uz smrt te mitološke motive u funkciji sukoba besmrtnosti bogova i smrtnosti čovjeka. Motiv muke koju trpi mitološki lik očit je simbol bolova kroz koje Matoš prolazi u svojem bolesničkom krevetu. Za interpretaciju je također važno uočiti kako pjesnik smrt prikazuje kao privilegiju smrtnika koju bogovi nikad neće moći spoznati unatoč svojoj svemoći. Posebno valja istaknuti motiv iz naslova – prkos kojim čovjek lakše prihvaća svoju sudbinu i lakše trpi muke.

„Notturno“ je posljednji sonet koji profesor čita učenicima. Učenici nakon poslušane pjesme najprije trebaju izdvojiti motive. Kroz izdvajanje motiva trebaju uočiti povezanost pjesme s Matoševim životom i njegovim detaljima kao neku vrstu sažetka vlastitog života koji je Matoš napisao pred smrt. Potrebno je uočiti kako ovdje prevladavaju motivi prirodnog svijeta. Do sada su učenici već upoznati s lutalačkom i putopisnom prirodom Matoša te im neće biti teško povezati pejzažne motive s tim dijelom njegove osobe. Važno im je naglasiti kako se tu radi o povratku pjesnika u svijet koji je njemu blizak i u kojem se najbolje osjećao – svijet putnika. Ljubav o kojoj je Matoš također često pisao nalazi se u motivima iz prve strofe. U njima više nema one napasti o kojoj se pričalo u prvom sonetu. Motiv cvrčka simbol je posvećen Matoševoj aktivnosti u glazbi. Motiv samoće prikazuje često stanje u kojem se Matoš tijekom života nalazio (treba podsjetiti i na Solusa iz „Cvijeta sa raskršća“). Konačno, na temelju navedenog učenici trebaju prepoznati raspoloženje u

pjesmi, izraženo kroz specifični spori ritam i mrmorenje asonance u posljednjoj strofi. U toj strofi nalazi se i zaključni motiv odlaska željeznice, što treba protumačiti kao odlazak pjesnika koji piše svoj posljednji oproštaj prije puta u nepoznato.

U posljednjoj fazi sata, sinteza se može obaviti putem stvaralačkog zadataka. Učenici za zadatak trebaju, s osvrtom na sve što su naučili o tri posljednja Matoševa soneta, napisati epitaf ili oproštajne stihove Matošu bez ograničenja dužine ili forme. Ako profesor želi pružiti priliku učenicima za bolje ostvaraje, može im dati priliku da taj zadatak dovrše kod kuće i pripreme čitanje za idući sat.

Upoznavanje s posljednja tri lirska djela A.G. Matoša daje priliku učenicima da ostvare osobni kontakt s pjesnikom. Daje im mogućnost da ga ne promatraju samo kao još jedan portret brkatog ili bradatog davno umrlog čovjeka čija djela moraju znati kako bi prošli državnu maturu i onda zaboraviti na njega, već da ga promatraju kao živog čovjeka s njegovim emocijama, nadanjima, strahovima i sudbinom koje je uspio pretočiti u neke od najsavršenijih stihova ikad napisanih na hrvatskom jeziku. Ako se postigne takva vrsta upoznavanja učenika i pjesnika, ako osjete bar nekakvu povezanost s njegovim likom, taj se osjećaj može prenijeti i dalje, na još neke pjesnike i njihova djela i time dati priliku učenicima da književnost, posebice poezija, postane čimbenikom u njihovom životu koji će imati pozitivan utjecaj na njihovo duševno svladavanje prepreka na koje će nedvojbeno nailaziti.

4.4 Dodatne zamisli

Naravno da prethodna tri prijedloga za nastavne sate nisu iscrpili mnoštvo mogućnosti za nastavu koje pruža Matoševo književno stvaralaštvo. S obzirom na prirodu tema kojima se bavi i mnoge povijesne i političke okolnosti iz njegova vremena koje se podudaraju s današnjima moguće je još mnoga djela aktualizirati i približiti učenicima. Matoš bi kao jedinstveni primjer domoljubnog kozmopolita trebao biti neka vrsta uzora u današnje vrijeme integracija, ali i gubitka nacionalnog identiteta. Mladi su danas izrazito neobrazovani na polju politike te zbog toga nemaju sposobnost pravilnog rasuđivanja i ispravnog izbora u demokratskom društvu što ih dovodi u velike opasnosti u budućnosti. Matoševe oštre političke kritike koje je izražavao u svojim djelima dobar su početak nenametljivog uvođenja mladih u barem osnovno političko obrazovanje i razvijanje vlastitog mišljenja. Naravno, politika nije jedino što se može razviti. Društvena kritika, dokumenti jednog vremena, ljudski osjećaji i stavovi, nenametljivo domoljublje i ljubav prema prirodi samo su neke

značajke koje svakako vrijedi uključiti u nastavu. Također, s obzirom na prirodu djela i povezanost s drugim umjetnostima, mogućnosti metoda i izvođenja nastave su neiscrpne.

Pjesma „1909.“ je, kako je već prikazano i dobro poznato, jedna od najčešćih Matoševih pjesama koja se može naći u nastavnom programu te se svojim značenjem nalazi na jednakoj razini kao „Utjeha kose“. Pjesma je savršeno prikladna za recitacije zahvaljujući Matoševu istančanom osjetu za ritam i mjeru te ju svakako treba uključiti u aktivnosti recitatorskih skupina ili u nastavi krasnoslova. Osim toga, postoje i mnoge recitacije hrvatskih glumaca koje se mogu slušati na satu. Vjerojatno najbolje i najizražajnije recitiranje izveo je hrvatski glumac Ivica Vidović u filmu Vinka Brešana *Kako je počeo rat na mom otoku*. Na satu se može pogledati samo taj isječak iz filma, ali i cijeli film kako bi se sagledao kontekst i kontrast između tragedije i komedije koji ostvaruje. Slikovitost Vidovićeve interpretacije i okolnosti pod kojima se ona u filmu događa pokazuju kako izabir te pjesme za zaključak filma nije bio slučajan kao ni događaji koji okružuju i utječu na recitaciju u filmu.

„Utjeha kose“ neizbježna je u svakom nastavnom programu i u školstvu je postala simbol samog Matoša. No, kako je već mnogo puta napomenuto, ta pjesma odudara od većine ostalih prikazivanja motiva smrti u Matoševu stvaralaštvu. Upravo ta proturječnost u obradi istog motiva može biti pokretač za obradu pjesama na satu. Pjesme koje nose motiv smrti i prikazuju ga na način suprotan onome u „Utjehi kose“ su: „Relikvija“, „Doña Muerte“, „Lijepa smrt“ i „Prababa“.

Feljton „Ladanjske večeri“ jedan je od najboljih primjera Matoševa kritičkog domoljublja i zabrinutosti nad sudbinom Hrvatske i njezinim narodom koji nije svjestan svojih problema. Pojedini ulomci, osobito posljednja dva (Matoš,2004:199), savršen su primjer te kritike i njezine aktualnosti u današnje vrijeme. Feljton se, u ulomcima ili u cijelosti, može samostalno obraditi, a može ga se obraditi i u usporedno s pjesmom „Stara pjesma“ koja se često pojavljuje u nastavnom programu kao primjer kritičkog domoljublja te se kao takva odlično slaže uz navedeni feljton. Uz ta dva djela učenici imaju priliku razviti i sami kritički stav prema svojem narodu i uvidjeti pogreške koje se, svjesno ili nesvjesno, stalno iznova čine. Novela „Kip domovine leta 188*“ pojavljuje se samo u nastavnom programu strukovnih škola, a može se primijeniti u svim školama. Odličan je primjer Matoševe reportažnosti (kada ju je upotrebljavao) i suptilne kritike te je zbog svoje jednostavnosti i jasnoće zahvalna za interpretaciju s bilo kojim uzrastom, a pruža priliku korelacije s nastavom povijesti.

Društvena kritika uvijek je bila jedan od slojeva Matoševih djela, ponekad skrivenih, ali uvijek prisutnih. I njegovo i današnje vrijeme vidjelo je mnoge velike društvene promjene koje treba promatrati iz više perspektiva. Feljton „Usidjelica“ primjer je na kojem se učenici mogu upoznati s onodobnim društvenim stavovima i položajem žene u društvu. Takvo stanje mogu analizirati i usporediti s današnjim te uvidjeti koje su se promjene postigle, a što je ostalo isto. Usporedno s tim predloškom ili samostalno može se obraditi novela „Čestitka“ kao još jedan, izražajno i dojmovno snažniji, uvid u položaj žene na prijelazu stoljeća u Hrvatskoj. Ta novela prikazuje i socijalno stanje pojedinih društvenih slojeva hrvatskog naroda te se može usporediti s pjesmom „Sirotica“ koja obiluje društvenom kritikom i socijalnim motivima. Društvena kritika i analiza načina funkcioniranja društva i ljudskog svjetonazora zastupljena je u novelama „Duševni čovjek“ i „Poštenje“, jasno oblikovanim i za interpretiranje jednostavnim novelama koje bi se dobro uklopile u nastavu.

Humor je, u kontrastu s ozbiljnim temama i čestom pojavom gorčine, jedna od neizostavnih Matoševih osobina kao čovjeka, ali i kao književnog stvaratelja. Vrlo dobri primjeri humora, ali i pripovjednih vještina su novele „Pereci, friški pereci“ i „Nekad bilo – sad se spominjalo“. Prva novela jednostavna je i tečna priča koja bi i zbog svoje fabule mogla naći poklonike u raznim školskim uzrastima, a njezin vedar humor bio bi vrlo blizak mladim čitateljima. Druga novela je, premda prožeta sjetom, još jedna humorom bogata Matoševa novela, ali je zahtjevna i ponešto teže razumljiva te bi bila prikladna samo za srednjoškolski uzrast kada se obrađuje sam Matoš, što opet pogoduje za intepretaciju njene autobiografičnosti. Feljton „Martin iz Zagreba, M. u Zagreb“ također je bogat humorom, a donosi i finu političku satiru koju učenici mogu razumijeti ako ih se prethodno upozna s povijesnim prilikama tijekom kojih je feljton nastao.

Već je ranije spomenuta velika Matoševa erudicija koju je stekao tijekom svojih putovanja i poglavito boravkom u Parizu. Ta njegova osobina vidljiva je iz svakog njegova djela. Detalji iz kulture, velika imena svih vrsta umjetnosti, pozivanje na mitološke i povijesne ličnosti te politička zbivanja prošlosti i suvremenosti uvijek su sastavni dio njegovih tekstova i zato su odličan izvor kulturnih informacija kojima se može proširiti obrazovanje učenika. Osim toga, Matoš je poznavatelj i glazbene i likovne umjetnosti što pruža mnoge prilike za ostvarivanje korelacije između različitih umjetnosti na nastavi. Jedan od primjera korelacije s glazbenom umjetnosti već je ranije naveden, a korelacije s likovnom umjetnosti moguće su u obradi mnogih pjesama koje se

mogu usporediti s nekim likovnim djelima, što se pojavljivalo i u čitankama. Tu mogućnost pospješuje i Matošev lirski stil koji se nalazi i u prozi te oslikava krajolike i ljude.

5. Zaključak

Matoš, najznačajnija hrvatska književna ličnost na prijelazu 19. i 20. stoljeća, nositelj jednog cijelog književnog razdoblja, književnik koji je Hrvatskoj otvorio vrata Europe i uspio prenijeti hrvatsku književnost iz jednog zastarjelog, kriznog razdoblja u novo, moderno razdoblje još i danas živi u svojim djelima i čitaju ga nove generacije koje dolaze u školske klupe. No, njegovo bogatstvo stvaralaštva nije uvijek prikazano učenicima u potpunosti i u pravom svjetlu. Kao vrlo svestran književnik, Matoš je stvarao u mnogim literarnim područjima od kojih nastavni program zastupa poglavito pjesništvo, izborom jednog ili dvaju soneta, te novelističku prozu, izborom ulomka ili jedne kraće novele. Sve ostalo ostane pretežito samo bilješka. Ona Matoševa djela koja se nađu u nastavnom programu svakako su legendarni dio književnikova opusa, ali interpretacija tih djela na nastavnom satu vrlo često ostane na tehničkoj razini, zanemarujući njihovu snažnu doživljajnu vrijednost.

Umjesto da se o Matošu teoretski mnogo priča na nastavi, a zatim obradi nekoliko pjesama i novela, potrebno ga je aktualizirati i pronaći sve one značajke koje ga mogu približiti učenicima i produbiti njihovu spoznaju. Unatoč svojim strogim estetskim pravilima i zahtjevima koje je postavljao pred sebe, Matoš ostaje iznimno blizak čitatelju. Premda su njegova djela pod snažnim utjecajem vremena u kojem je živio, poante koje iznosi mogu se primijeniti i na današnje vrijeme. U konačnici, za učenike nije toliko značajno znati u kakav sonetni okvir Matoš stavlja svoje stihove te koja tehnička pravila pri tome mora poštovati, već što je htio izraziti tom pjesmom te kakve osjećaje ona može pobuditi u čitatelju. Slično načelo primjenjivo je i na novelističku prozu, putopise i feljtone – važna je poruka i misao.

Upravo ta misao vrata su koja se otvaraju između Matoša i današnjeg čitatelja. Ako se kroz misli i osjećaje njegovih djela učenike uspije približiti njegovoj osobi, on će im zauvijek ostati u pamćenju kao čovjek i stvaratelj, kao značajna kreativna osoba i netko s bliskim i razumnim mislima o društvu i kulturi koje vrijede i danas, pa čak i nedostaju u ovom kriznom razdoblju za ljudsko društvo. Ako se inovacijama i kreativnim pristupom na nastavi ostvari takva veza, tada će se izbjeći vrlo česta sudbina velikih književnika da u glavama ljudi za koje službeni dokumenti

svjedoče kako su obrazovani oni ostanu samo bilješka, ime i pokoji naslov ili baš ništa. Potrebno je istražiti Matošev opus, pročitati što je ostavio u nasljedstvo svojim čitateljima kako bi se našlo mnogo ideja koje imaju mogućnost obogatiti nastavu, približiti ju učenicima i ostati im u glavi duže od prolaska prvih ispita. Ako se književna djela i pisci pamte za državnu maturu i za prolazak ispita, ako je učenje i pamćenje njihovih imena i naslova književnih djela samo sebi svrhom, ako se kroz metodički pristup učenicima ne omogući aktualizacija i upoznavanje djela na način koji će im pomoći da primijene svoje obrazovanje u životu, onda školska nastava postiže samo jedno, a to je uništenje svrhe čitanja i književnosti uopće – obogaćivanja ljudskog duha.

6. Literatura

1. Babić, Nada, Golem, Dinka, Jelčić, Dunja, *Dveri riječi 6: hrvatska čitanka za šesti razred osnovne škole*, Zagreb: Profil, 2007.
2. Babić, Nada, Golem, Dinka, Jelčić, Dunja, Đurić, Ivan, *Dveri riječi 8: hrvatska čitanka za osmi razred osnovne škole*, Zagreb: Profil, 2007a.
3. Bagarić, Vjekoslava, „Naš dragi Matoš, primjer iz školske prakse“ u: *Život i škola*, *časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, FFOS, UFOS, vol.51, br.13,svibanj 2005.
4. Baličević, Marija et al., *Krila riječi 6: čitanka za šesti razred*, Zagreb: Školska knjiga, 2007.
5. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole*, Zagreb: Naprijed, 1999.
6. Bežen, Ante, Jambrec, Olga, *Hrvatska čitanka za VIII. razred osnovne škole*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.
7. Bouša, Dubravka, *Priručnik za interpretaciju poezije s pojmovnikom*, Zagreb: Školska knjiga, 2004.
8. Buljac, Miljenko, *Kaliopine lovorike*, Sinj: Matica hrvatska, 2002.
9. Cetinić, Gea, Pandžić, Vlado, *Hrvatska čitanka 3: udžbenik za treći razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2005.
10. *Cvijet sa raskrršća*, Strip radionica „Lektiru u strip“ Bjelovar, Bjelovar: Narodna knjižnica Petar Preradović, 2004.
11. *Čitanka 1: udžbenik za 1. razred gimnazije*, ur. Dunja Merkler, Zagreb: Školska knjiga, 2003.
12. Diklić, Zvonimir, Skok, Jože, *Hrvatska čitanka 7*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.
13. Dujmović-Markusi, Dragica, *Književni vremeplov 1: čitanka iz hrvatskog jezika za prvi razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2011.
14. Dujmović-Markusi, Dragica, Rosseti-Bazdan, Sandra, *Književni vremeplov 3: čitanka za treći razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2012.
15. Frangeš, Ivo, *Riječ što traje – književne studije i rasprave*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
16. Frangeš, Ivo, Žmegač, Viktor, *Hrvatska novela, interpretacije*, Zagreb: Školska knjiga, 1998.

17. Grbaš, Dijana et al., *Iz priče u priču 5: hrvatska čitanka za peti razred osnovne škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2009.
18. Jambrec, Olga, Bežen, Ante, *Hrvatska čitanka za VI. razred osnovne škole*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2009.
19. Jambrec, Olga, Bežen, Ante, *Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2009.
20. Jelaković, Božica, Mađerić, Vesela, *Čitanka 1 za prvi razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 2003.
21. Jelčić, Dubravko, *Matoš*, Zagreb: Globus, 1984.
22. Jonjić, Tomislav, „Pogledi Antuna Gustava Matoša na hrvatsko-srpske odnose“ u: *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, Godište VII., br. 13., Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.
23. Kravar, Zoran, Oraić Tolić, Dubravka, *Lirika i proza Antuna Gustava Matoša*, Zagreb:Školska knjiga, 1996.
24. Matoš, Antun Gustav, *Iverje, Novo iverje, Umorne priče*, Samobor: A.G.Matoš, 2003.
25. Matoš, Antun Gustav, *Kritike A.G.Matoša* (izbor izvršio Marijan Matković), Zagreb: Matica hrvatska, 1962.
26. Matoš, Antun Gustav, *Pjesme, Pečalba*, Samobor: A.G.Matoš, 2004.
27. Matoš, Antun Gustav, *Vidici i putovi, Naši ljudi i krajevi*, Samobor: A.G.Matoš, 2003a
28. Nikčević, Milorad, „Ekspresivni svijet Matoševe more – prilog školskoj interpretaciji“ u: *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika: Časopis za nastavu hrvatskog jezika, književnosti i scenske i filmske umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, vol 13.,br.3.,1988.
29. Nikčević, Milorad, *Na civilizacijskim ishodištima – književni suodnosi i interferencije*, Osijek: Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina“, 1999.
30. Pranjić, Krunoslav, *Jezik i književno djelo: ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova*, Beograd: Nova prosveta, 1985.
31. Rosandić, Dragutin, *Književnost 3: udžbenik za treći razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 1996.
32. Rosandić, Dragutin, *Metodika književnoga odgoja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
33. Sabljić, Jakov, *Iz metodičke teorije i prakse nastave književnosti*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2011.
34. Skok, Jože, Bežen, Ante, *Hrvatska čitanka 8*, Zagreb: Školska knjiga, 1998.

35. Znika, Marija, Šego, Jasna, Vignjević, Jelena, *Hrvatski jezik, jezično izražavanje i književnost III: udžbenik za 3. razred četverogodišnjih strukovnih škola*, Zagreb: Profil, 2003.

7. Internetski izvori

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3.pdf
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-4-4-3-3.pdf
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/biologija.pdf
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/glazbeni.pdf
public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181